

STOCKHOLMS UNIVERSITET

Centrum för Barnkulturforskning
Magisteruppsats i barnkultur
vt 2006

Fantasi eller verklighet?

– en studie av barns magiska tänkande i
anslutning till filmens värld

Författare:
Catherine Fallenius 791015-0486

Handledare/examinator:
Karin Helander

Abstract

Institution: Centrum för barnkulturforskning, Historiska institutionen,
Stockholms universitet
Adress: 106 91 Stockholm
Telefon: 08-16 20 00 växel
Handledare: Karin Helander
Examinator: Karin Helander
Titel och undertitel: Fantasi eller verklighet? – en studie av barns magiska tänkande i
anslutning till filmens värld
Författare: Catherine Fallenius
Personnummer: 791015-0486
Adress: Artillerigatan 33
Postadress: 114 45 Stockholm
Telefon: 0703 99 39 19
Typ av uppsats: Magisteruppsats i barnkultur
Ventileringstermin: HT 2006

Mitt syfte med denna uppsats är att studera det magiska tänkandet hos barn i åldrarna 8-13 år. Jag ämnar lyssna på barnens tankar om magi och genom detta få en bild av hur de uppfattar magi, med hjälp av två filmer med magiska inslag. Möjligheterna att för ytterligare en tid tro på jultomten och häxor och andra magiska väsen bidrar till en trygghet hos barn som många gånger vuxit upp för fort, menar medieforskaren Ulf Dahlquist. Denna teori har väckt frågor hos mig. Min huvudfrågeställning lyder: Hur ser barns magiska tänkande ut i åldrarna 8-13 år? Med detta menar jag om fantasivärlden är en värld av fantasi eller verklighet. Finns det alltjämt hos dem en ovisshet om gränserna mellan fantasi och verklighet? Vad är på riktigt respektive vad är på låtsas? Jag kommer att göra en analys av barns synsätt och tankar utifrån filmerna *Harry Potter och den flammande bägaren* från 2005 och *Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet* från 2005.

Jag utgår från en hermeneutisk vetenskapssyn och har en kvalitativ ansats. Som underlag för min analys har jag studerat litteratur på området och genomfört ostrukturerade intervjuer med representanter för den målgrupp jag undersökt.

I filmens värld kan gränser vara flytande och det är inte alltid lätt att inse när något är på låtsas eller på riktigt. Fantasin gör det möjligt att abstrahera från det omedelbart givna och reflektera över frågor som personlig identitet, förändringar, konventioner, moraliska principer och naturlagar. Detta funderande med hjälp av fantasin möjliggör en insikt om hur världen är beskaffad och var gränserna går för vad som är möjligt och omöjligt.

Min slutsats är att det som barn tror på eller inte tror på är beroende av deras intresse och den familj som de växer upp i och präglas av. Det magiska tänkandet verkar inte vara åldersbundet, utan en individuell process som grundar sig på sociala premisser. Sammantaget visar denna studie att barns tro är långt ifrån konstant och generell utan den utgår ifrån varje enskild individ. Tron på det magiska kan inge hopp och möjligheter som i sin tur inger spänning, kärlek eller trygghet vilket kan förklara varför vissa barn har kvar mer av det magiska tänkandet än andra då de kanske behöver det mer än andra. Svaret på min fråga hur det magiska tänkandet ser ut hos barn i åldrarna 8-13 år är således komplex och individuell.

Nyckelord: fantasi, tro, det magiska tänkandet

Innehåll

1	INLEDNING	1
1.1	ÄMNESVAL	1
1.2	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	1
2	VETENSKAPLIG UTGÅNGSPUNKT	3
2.1	HERMENEUTISK TOLKNINGSLÄRA	3
3	TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER- PERSPEKTIV PÅ FANTASI	5
3.1	BEGREPPSDEFINITION MAGI OCH MAGISKT TÄNKANDE	5
3.2	BEGREPPSDEFINITION FANTASI	5
3.3	PIAGET: BARNET OCH TÄNKANDETS UPPKOMST	6
3.4	BETTELHEIM: BARNETS ANSPRÅK PÅ MAGI	7
3.5	FREUD: FANTASI SOM KOMPENSATION	8
3.6	RUBINSTEIN: FANTASI SES SOM KREATIV KRAFT	9
3.7	SINGER: FANTASI ÄR EN DEL AV BARNETS FUNKTIONSSÄTT	10
3.8	UTVECKLINGSPSYKOLOGISKA FORSKNINGSPERSPEKTIV	11
3.9	ÖVERBLICK OCH PERSPEKTIV PÅ FANTASI	12
3.10	FANTASINS UPPGIFTER	12
3.11	FANTASINS INNEBÖRD FÖR BARNETS UTVECKLING	14
4	FORSKNING KRING MEDIA OCH BARNES FANTASI	15
4.1	FANTASINS UTVECKLING HOS BARNET	15
4.2	FÖRMÅGAN ATT TRO	15
4.3	VARFÖR UPPSKATTAS MAGI?	16
4.4	BARNES VERKLIGHETSUPPFATTNING	17
4.5	GRÄNSLANDET: FANTASI OCH VERKLIGHET	18
4.6	FANTASINS KRAFT	19
5	METOD OCH GENOMFÖRANDE	21
5.1	METODANSATS: KVALITATIV ANSATS	21
5.2	INSAMLING AV MATERIAL	21
5.3	PRIMÄRKÄLLOR: INTERVJUER	22
5.3.1	Barnintervjuer	23
5.3.2	Urval av intervjupersoner	24
5.3.3	Genomförande av intervjuer	24
5.3.4	Intervjuupplägg	25
5.3.5	Registrering av materialet	25
5.4	SEKUNDÄRKÄLLOR	25
5.4.1	Materialurval	26
5.5	KÄLLKRITIK	26
5.6	RESULTATETS TILLFÖRLITLIGHET	26
5.7	FORSKNINGSETIK	26
5.8	FILMURVAL	27
5.8.1	Harry Potter och den flammande bägaren	27
5.8.2	Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet	29
6	RESULTATREDOVISNING	30
6.1	RESULTAT FRÅN INTERVJUERNA	30
6.1.1	Filmsekvens 1	30
6.1.2	Filmsekvens 2	31
6.1.3	Filmsekvens 3	31
6.1.4	Filmsekvens 4	32
6.1.5	Filmsekvens 5	32
6.1.6	Filmsekvens 6	33
6.1.7	Filmsekvens 7	34
6.1.8	Filmsekvens 8	34

7	ANALYS	36
7.1	SAMMANSTÄLLNING.....	36
7.1.1	<i>Filmsekvens 1</i>	41
7.1.2	<i>Filmsekvens 2</i>	43
7.1.3	<i>Filmsekvens 3</i>	44
7.1.4	<i>Filmsekvens 4</i>	45
7.1.5	<i>Filmsekvens 5</i>	46
7.1.6	<i>Filmsekvens 6</i>	48
7.1.7	<i>Filmsekvens 7</i>	48
7.1.8	<i>Filmsekvens 8</i>	50
8	DISKUSSION OCH SLUTSATS.....	52
8.1	ANALYSDISKUSSION.....	52
8.2	RESULTATDISKUSSION	54
8.3	SLUTSATS	55
8.4	KRITISK GRANSKNING	55
8.5	FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING.....	56
	REFERENSER.....	57
	LITTERATUR	57
	ÖVRIGA REFERENSER.....	58
	<i>Artiklar</i>	58
	<i>Intervjuer</i>	58
	<i>Internet</i>	58
	<i>Omnämnda filmer</i>	59

1 Inledning

I detta kapitel redogör jag för mitt ämnesval. Jag ger en bakgrund till mitt undersökningsproblem och beskriver uppsatsens syfte och frågeställning.

1.1 Ämnesval

Mitt intresse för denna uppsats frambringades av en artikel av medieforskaren Ulf Dahlquist, som skrev i Göteborgs-Posten att "fantasy lockar och förför". Möjligheterna att för ytterligare en tid tro på jultomten och häxor och andra magiska väsen bidrar till en trygghet hos barn som många gånger vuxit upp för fort. Dahlquist menar att "fantasyns" popularitet hos barn kan förklaras dels genom att den kan överföras på deras livssituation, dels genom trender och popularitet. Han skriver om barnkulturens innehåll och utveckling, som i sig skapar ett behov hos ungdomar i åldrarna 10-13 år som vuxit från småbarnskulturen. Småbarnskulturen är fylld med antropomorfer som till exempel Kalle Anka, Bamse och Pingu. Dessa barnkulturvärldar, som är fyllda av talande och förmänskligade djur, är därutöver magiska i flera avseenden då huvudpersonerna kämpar mot häxor, drakar eller levande leksaker. När det lilla barnet har vuxit upp med dessa fantastiska världar är det en naturlig utveckling att vilja stanna kvar i det magiska och söka efter något som kan hålla en kvar i en tro på det omöjliga. Dessutom är barn i åldrarna 10-13 år en mellangrupp inom litteratur, tv och film. Det finns småbarnskultur i mångfald men mycket av mellanbarnskulturen har ersatts av produktioner med en vuxen publik i åtanke. Detta gör att dessa barn många gånger får upp ögonen för fantasy, då denna genre är en extension av den magiska värld som varit närvarande vid uppväxten, menar Dahlquist. Denna genre utgör en frivillig förlängning av den magiska tron och den är därutöver mer skrämmande än barnkulturens utbud, vilket håller de yngre barnen borta och diminuerar det barnliga. Ytterligare en faktor för varför denna genre blir intressant för de äldre barnen är att vuxna ofta tar avstånd från det magiska och övernaturliga och dessa filmer blir således mer exklusiva för ungdomar.¹

Dahlquist inriktar sig mycket på varför dessa filmer är populära hos de äldre barnen men jag ämnar i stället undersöka de magiska "kvarlevorna" hos dessa barn. Dagens samhälle består många gånger av en stressad tillvaro, både för den vuxne och för barnet, och magi är en av de saker som kan prioriteras bort i hetsen. Jag ämnar för den skull se om man släppt tron på magi i utbyte mot den realistiska vardagen, redan när man är barn. Jag finner det intressant att undersöka vad de äldre barnen fortfarande tror på och om det fortfarande finns en ovisshet om gränsen mellan fantasi och verklighet. Hur ser barns magiska tänkande ut i åldrarna 8-13 år?

"Så fattig är ingen, att han inte en gång ägt ett luftslott."²

1.2 Syfte och frågeställning

Mitt syfte är att lyssna på barns tankar om magi och genom detta få en bild av hur barn uppfattar magi och hur barns magiska tänkande ser ut i åldrarna 8-13 år. För att lättare nå detta tänkande har jag använt två filmer med magiska inslag som hjälpmedel och underlag för att generera diskussioner. De två filmerna är enbart utgångspunkter för att skapa dialoger med barnen om magiska företeelser för att på detta sätt få en förståelse av hur dessa barns magiska tänkande ser ut. Filmerna i sig är således inte uppsatsens fokus utan i stället det magiska tänkandet hos barnen mellan 8-13 år i största allmänhet. I filmens värld är gränserna mellan verklighet och fantasi flytande, vilket gör att jag valt detta medel. Jag ämnar göra en studie

¹ Dahlquist Ulf, "Fantasy lockar och förför", GöteborgsPosten, 2006-02-15.

² tyskt ordspråk

där barn i olika åldrar diskuterar möjligheterna och begränsningarna inom magi. Vad tror de fortfarande på? Finns det fortfarande hos dem en ovisshet om gränserna mellan fantasi och verklighet? Jag är således inte intresserad av att ta reda på när den magiska åldern infinner sig hos barn eller när den upphör, utan fokus ligger på vad som kvarlämnats hos de äldre barnen. Min huvudfrågeställning lyder: Hur ser barns magiska tänkande ut i åldrarna 8-13 år? Med detta menar jag om fantasivärlden är en värld av fantasi eller verklighet. Finns det alltså hos dem en ovisshet om gränserna mellan fantasi och verklighet? Vad är på riktigt respektive vad är på låtsas?

2 Vetenskaplig utgångspunkt

Detta kapitel beskriver den vetenskapliga utgångspunkt som ligger till grund för min studie och vad den betytt för studiens upplägg. Jag utgår från en hermeneutisk vetenskapssyn. I kapitlet nedan förklarar jag vad detta innebär.

2.1 Hermeneutisk tolkningslära

Jag vill i min uppsats få en bild av hur barn uppfattar magi. Eftersom uppsatsen kommer att behandla individuella synsätt använder jag mig av tankegångar som finns inom hermeneutiken. Jag anser att hermeneutiska perspektiv möjliggör skapandet av en fasetterad och riklig kunskap för mitt i studien valda syfte.

Vi möter aldrig en företeelse som ett oskrivet blad utan det vi ser och förstår bygger på vissa förutsättningar, vår förförståelse.³ En stor del av arbetet i min undersökning går ut på att tolka såväl muntlig som skriftlig information för att till slut komma fram till en slutsats. Tolkning i min mening handlar inte om att tolka sanningshalten i det respondenterna berättar för mig utan jag tar det de säger för sant. Däremot gör jag min egen analys av mitt insamlade material. Mitt resultat och mina slutsatser ska sedan i sin tur tolkas och förstås av dem som läser mitt arbete. Jag är inte ute efter att söka några absoluta sanningar utan är medveten om att tolkning och förståelse är något subjektivt.⁴ Det finns således inte en sanning utan många.

Den hermeneutiska forskaren ska närma sig forskningsobjektet subjektivt utifrån sin egen förförståelse.⁵ Förförståelsen är nödvändig för att förståelse överhuvudtaget ska vara möjlig. Av detta följer att vi egentligen inte kan känna till verkligheten utan bara den vi tolkar med hjälp av vår förförståelse.⁶ Vi tolkar således med bakgrund av någonting annat. Allt vi ser, allt vi hör och allt vi tycker bygger på vår förförståelse. I förförståelsen ingår det språk och de begrepp med vilka aktörerna ser världen, deras kunskaper, utbildning, föreställningar, sociala bakgrund samt personliga erfarenheter.⁷ Det vi uppfattar som självklart är det på grund av att vi lärt oss det tidigare. De kulturella koder som människor innehar ses som trivialiteter och forskaren måste anstränga sig för att se det välbekanta med en utomståendes blick.⁸ Detta innebär att alla forskningsprojekt påverkas av den kultur och de traditioner som finns där de genomförs. Personer från andra kulturer skulle exempelvis kunna uppfatta en företeelse helt annorlunda och detta inverkar på studien. Vi kan därför inte förutsätta att vår förförståelse är den enda rätta.⁹ Förförståelsen revideras när nya erfarenheter görs, de förutsätter varandra i ett ständigt kretslopp. Detta växelspel mellan erfarenhet och förförståelse, mellan del och helhet, brukar kallas den hermeneutiska spiralen. Förförståelsen blir större allt eftersom erfarenheterna blir fler. Förförståelsen utvecklas på så vis från rena fördomar till verklig förståelse.¹⁰

³ Gilje N & Grimen H, *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Göteborg: Daidalos AB, 1995, s.183.

⁴ *ibid.*, s. 190-191.

⁵ Nordenfelt, Lennart, *Kunskap-värdering-förståelse introduktion till humanvetenskapernas teori och metod*, Stockholm: Liber AB, 1982, s.90.

⁶ Gilje N & Grimen H, *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Göteborg: Daidalos AB, 1995, s.183 -184.

⁷ *ibid.*, s.184-188.

⁸ Red. Marander-Eklund L., Illman R., Henriksson B., *Metodkompassen - kulturvefarens metodbok*, Åbo: Åbo Akademi, 2004, s.167.

⁹ Thurén Thorsten, *Vetenskapsteori för nybörjare*, Stockholm: Liber AB, 1991, s.59.

¹⁰ *ibid.*, s. 60.

Som ovan nämnt ingår det språk och de begrepp med vilka aktören ser världen samt personliga erfarenheter i förförståelsen. Därav kan det vara till gagn för studien att försöka fastställa graden av min förförståelse genom att ge läsaren en uppfattning om min bakgrund.

Jag är född år 1979 i Stockholm och där har jag även vuxit upp. Min familj har alltid betonat vikten av fantasi och sagor har alltid varit en betydelsefull del av vardagen, vilket indirekt kan påverka min utgångspunkt i studien. Jag besitter kunskap i barnkultur från de kurser jag genomgått på Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet. Jag har inriktat mig främst på kultur för barn i kontrast till kultur av barn. Därutöver har jag läst kurser i filmkunskap och psykologi, som också kan vara av betydelse för min förförståelse inom denna studie.

Vid uppsatsens början var min förförståelse om barn, film och reception begränsad till de kurser jag genomgått på Centrum för barnkulturforskning och den kandidatuppsats, *Kalle och chokladfabriken, en komparativ studie av vuxnas respektive barns tankar*, jag tidigare framlagt. Jag läste kurser som var inriktade på barn, teater och reception, vilket innebär att jag har en viss kännedom om perception och reception hos barn redan innan jag påbörjade denna studie. Jag ville fördjupa dessa kunskaper genom att skriva denna uppsats och i takt med att jag studerat litteratur på området och tagit del av den kunskap mina respondenter förmedlat till mig har jag fått en djupare förståelse för ämnet och min förförståelse har successivt utvecklats. Hela uppsatsarbetet har karakteriserats av en växelverkan mellan förförståelse, erfarenhet och kunskap. De slutsatser jag dragit av resultaten från min empiriska undersökning är således präglade av min förförståelse, vilket innebär att om någon annan person genomfört samma studie skulle den kunna dra andra slutsatser. Utrymmet för godtycke och fantasi begränsas dock av kravet på att tolkningarna skall ha stöd i empirin.¹¹

---

¹¹ Repstad Pål, *Närhet och distans - kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur, 1993, s.104-105.

3 Teoretiska utgångspunkter- perspektiv på fantasi

Den teoretiska utgångspunkt som ligger till grund för denna studie är begreppet fantasi, då denna egenskap möjliggör det magiska tänkandet. Jag kommer att inleda detta kapitel med en begreppsdefinition av magi och magiskt tänkande för att sedan definiera fantasi och gå djupare in på fantasins perspektiv och syften. Kapitlet avslutas med en inriktning på fantasins betydelse för barnet och hur förmågan att tro korrelerar med det växande barnet.

3.1 Begreppsdefinition magi och magiskt tänkande

Magi är en samlingsbeteckning på samtliga rituella handlings- och beteendemönster med vilka människor försöker påverka ting och händelser som de normalt inte kan styra. Med magi menas handlingar som anses influera översinnliga krafter eller makter till utövarens fördel.¹² Utförandet av magi varierar utifrån respektive kulturs världsbild och sociala ordningar.¹³ Magi förekommer flitigt inom mediala och litterära genrer, såsom sagor och myter. Magi kan närmast ses som ett kännetecken på ”fantasy”, och det är på detta sätt jag använder mig av begreppet i denna uppsats.

Med magiskt tänkande refererar jag till psykologins definition av termen. Magiskt tänkande ses där som en beteckning för små barns förenklade bild av kausalitet, det vill säga orsak och verkan. Barn kan genom detta tänkande finna orsaker till det som händer omkring dem. För yngre barn är det naturligt att de tror att de kan påverka skeenden och företeelser helt utanför deras kontroll.¹⁴ Den teoretiska utgångspunkt som ligger till grund för denna studie är begreppet fantasi, då denna egenskap möjliggör det magiska tänkandet.

3.2 Begreppsdefinition fantasi

Jag anser det nödvändigt att först och främst definiera det grundläggande begreppet fantasi, då jag kommer att använda mig av det fortsättningsvis i uppsatsen. Begrepp kan många gånger vara mångtydiga och kan därför ha olika innebörd för olika människor, det är därför viktigt att klargöra begreppet för läsaren.

Vad är fantasi? Ordet kommer från grekiskans fantasi’ a som betyder anblick, föreställning eller drömbild. Ordet härstammar från verbet ”framträda så som” och har en mer filosofisk innebörd där betydelsen ligger mellan orden föreställning och dröm. Fantasi innebär förmågan att i föreställningen reproducera samt till nya bilder komponera erinrade förnimmelser eller att fritt utan direkt anslutning till minnen men med hjälp av likhetsassociationer skapa nya föreställningar.¹⁵ Fantasi är följaktligen en benämning för en mångfald yttringar av en oöverskådlig mental kapacitet om vilken vi endast indirekt kan bilda oss någon uppfattning.¹⁶

Man kan definiera fantasi som föreställningsförmåga eller ett idémässigt överskridande av det omedelbart närvarande. Detta innebär att med fantasins hjälp kan man föreställa sig exempelvis en båt som man seglar i blåst och köld fast man i verkligheten sitter hemma i sin fåtölj. Fantiserandet kan ske i bilder, till skillnad från det logiska abstrakta tänkandet som sker i begrepp. Fantasin är associativ och individualiserad. Det finns inga givna lagar när man fantiserar utan man kan hoppa från det ena ämnet till det andra beroende på vad ens

¹² *Nationalencyklopedin* tolfte bandet, Höganäs: Bra Böcker AB, 1993, s.602.

¹³ Red. Ewald Stefan, *Religionslexikonet*, 2 rev. uppl., Stockholm: Bokförlaget Forum, 2006, s.296.

¹⁴ Harris M. & Butterworth G., *Developmental psychology: a student’s handbook*, Psychology Press Ltd, 2002, s.215-217.

¹⁵ Berefeldt Gunnar ”Fantasi- bot mot brist”, Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.8.

¹⁶ *ibid.*

uppmärksamhet fångas av i fantiserandet. Detta hänger även ihop med varje individs sinnestillstånd. Det sker alltid en individualisering som är bunden till vilka erfarenheter, kunskaper eller känslor varje människa innehar. Fantasin om båten, som ovan nämndes, kommer därför alltid att se annorlunda ut beroende på vem det är som fantiserar.¹⁷

Fantasin karakteriseras av att den gör nya kombinationer av tidigare perceptioner och tankar om tänkandet förhåller sig reproducerandet till verkligheten. Den är trots detta inte oförenlig med den objektiva verkligheten och kan vara realitetsförankrad likaväl som världsfrånvärd.¹⁸ Trots att fantasin består av tidigare intryck kan den behandla framtida likaväl som tidigare förhållanden, realiserade, icke-realiserade samt orealiserade förhållanden. Fantasin kan vidare vara både problembearbetande och problemorienterande samt problemförnekande, vilket inträffar när en individ använder fantasi som flykt undan verkligheten.¹⁹

Både överskottssituationer och bristsituationer kan göra att fantasi uppstår. Den fantasistimulerande bristsituationen kan vara beroende av såväl bristande som immateriella förhållanden. Immateriella förhållanden kan vara förhållanden som är psykiskt relaterade. Bristande förhållanden kan vara exempelvis brist på mat eller på statusobjekt som inger spänning, kärlek eller trygghet. Dessa brister kan ge utslag i fantasin men om bristtillståndet är helt överskuggat är det inte möjligt att det ger samma utslag. Det finns en skillnad på fantasier som uppkommer ur bristsituationer och fantasier som uppkommer under förhållanden där individens behov är tillfredställda. De förstnämnda fantasierna har en tendens att vara mindre fria och mer bundna till individens bristtillstånd medan fantasier under mindre otillfredsställande sammanhang kan anta varierande former. Detta innebär till exempel att en människa som är hungrig kan fantisera enbart om mat och fantasierna blir således inte varierande och fria utan bundna till ett behov som inte tillfredställs. Fantasier som uppkommer ur överflödssituationer är inte på samma sätt dominerade av bristtillståndet. Detta innebär att fantasierna blir friare till sitt objekt, mer explorativa, experimenterande och mer viljemässigt bestämda.²⁰

3.3 Piaget: barnet och tänkandets uppkomst

Jean Piaget hävdar att barnets tänkande är animistiskt ända fram till puberteten. Under denna tid anser barnet att föremål kan agera och förnimma på samma sätt som människor. En 8-åring tror till exempel att solen är levande därför att den ger ljus och den ger ljus därför att den vill göra det. Det animistiska tänkandet hos barnet innebär att en sten, i likhet med solen, är levande och därför rör på sig om den rullar nerför en backe. Även ett barn på ca 12 år kan tro att en å har liv och egen vilja eftersom den flyter. Solen, stenen och vattnet är andelikhande väsen som i likhet med människorna är levande och förnimmer och agerar i likhet med människorna. Detta innebär att ett barn inte gör någon skillnad mellan döda och levande ting utan alla ting lever i likhet med oss människor. Skälet till att vi inte alltid förstår vad stenar, djur eller träd säger till oss hänger samman med att vi inte är i samklang med dem. Ett barn som försöker förstå sin omvärld anser det rimligt att fråga dessa ting och kunna förvänta sig svar. Ett barn är således fast i sin tro att exempelvis djur förstår och är medkännande och empatiska trots att de inte uppvisar yttre tecken på förståelse. När barnet är jag-inriktat förväntar det sig att djur skall förtälja saker som är av vikt för barnet själv, dels eftersom detta beteende uppvisas i sagorna och dels eftersom barnet självt pratar med djuren eller med sina leksaker och förväntar sig ett ömsesidigt förhållande. Detta tänkande innebär

¹⁷ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s. 77.

¹⁸ *ibid.*

¹⁹ *ibid.*

²⁰ *ibid.*, s.78.

att allt som rör sig lever och kan tala, vilket gör det naturligt för barnet att tro att djur och ting kan hjälpa en hjälte i en saga, likaväl som i verkligheten. Ett animistiskt tänkande innebär att utöver tron att djur blir förmänskligade finns det även en tro att stenar och döda ting har liv. Om man förvandlas till en sten innebär detta enbart att man tvingas vara stum och orörlig under den tiden. Allt är således bebott av en själ, vilket gör det trovärdigt för barnet att människan kan förvandlas till ett djur och tvärtom. Denna själ är egentligen barnets själ som projiceras på allehanda ting som skapar en inneboende överenskommelse. Detta leder till att barnet inte innehar en skarp gräns mellan vad som är levande och vad som är dött eftersom döda ting likaväl kan väckas till liv.²¹

Piagets forskning i barnets mentala processer har visat att barn saknar förutsättningar för att förstå kvantitetens konstanter och motsatser, det vill säga att samma kvantitet vatten stiger ett smalt kärl men sjunker i ett brett och att subtraktion är motsatsen till addition. Innan denna förståelse infinner sig hos barnet förblir barnets upplevelser av världen subjektiv. Denna trygghet hos barnet kommer med tiden att ge vika för en mer vetenskaplig och rationell världsbild.²²

3.4 Bettelheim: barnets anspråk på magi

Hos ett barn kan myter och sagor besvara de existentiella frågor som väcks tidigt. Myter ger många gånger entydiga svar medan sagor ger antydningar, vilket innefattar lösningar som inte sägs rakt ut. Sagorna låter på detta sätt barnet fantisera huruvida och på vilket sätt de skall anpassa sig efter det som sagan avslöjar om livet. Sagans uppbyggnad överensstämmer många gånger med barnets sätt att tänka och uppleva världen, vilket gör att berättarformen blir övertygande. Barnet litar på det som sagan förmedlar då dess syn på världen är förenlig med barnets egen.²³

Skillnaden mellan vuxna och barn i sagosammanhang är att många vuxna människor har blivit helt främmande inför unga människors sätt att se och uppleva världen och därför kan ha svårt att uppskatta sagor. Skälet till detta är att sagorna ger barn inkorrekt svar och ”falsk information”, då berättelserna i den vuxnes ögon är mer fantastiska än sanna. Faktiska förklaringar är dock i detta avseende obegripliga för barnet, då det ännu inte utvecklat det abstrakta tänkandet och kan känna sig övermannat och intellektuellt bortstött då det inte förstår. Barnets säkerhet ligger i en trygghet att han/hon förstår något han/hon inte tidigare begrep med hjälp av förklaringar som går att relatera till, inte genom icke relaterbara fakta. Barnet kan nöja sig med ett svar även om det inte är förståeligt men han/hon kommer att undra om de verkligen ställde rätt fråga. Detta leder till slutsatsen att barn övertygas av påståenden som kan motsvara deras kunskap och emotionella intressen.²⁴

Fantasier och sagor kan många gånger skapa en trygghet som behövs under uppväxten och som med tiden överges. Det är delvis på grund av denna ”inbillade” trygghet som barnet kan skapa den självtillit som behövs för att lösa problem. Människor kan exempelvis tro på magi som kompensation för att man ifråntagits det magiska tänkandet alltför tidigt i barndomen. Tron på det magiska behövs då för att skapa en trygghet för barnet och när tryggheten inte har infunnit sig kan det magiska tänkandet även kvarbli i högre åldrar. Detta innebär att ju tryggare en människa är i sig själv desto lättare kan hon godta en rationell förklaring och

²¹ Piaget Jean, *Barnets själsliga utveckling*, Stockholm: Norstedts akademiska förlag, 2006, s. 34-37.

²² *ibid.*, s. 58-60.

²³ Bettelheim, Bruno, *Sagens förtrollade värld: folksagornas innebörd och betydelse*, Stockholm: Norstedt, 1989, s.57.

²⁴ *ibid.*, s.59-60.

desto mindre behov har hon att hålla fast vid infantila projektioner och magiska sagolösningar på livets problem. Sagor och magi har barnet ett stort behov av under uppväxten för att kunna skapa en självbild och för att kunna möta livets svårigheter.²⁵

3.5 Freud: fantasi som kompensation

Sigmund Freud är den teoretiska grundaren av synen på fantasin som kompensation. Freud definierar fantasin som en tankeaktivitet som uppkommer när barnet tvingas ge avkall på lustprincipen och de därmed förbundna möjligheterna till tillfredställelse. Freud menar att om en individ inte kan uppnå ständig tillfredställelse genom lustkällor i det verkliga livet är det möjligt att söka dem i det imaginära. Detta innebär att Freud ser fantasin som en tankeverksamhet som uppstår vid övergången från lustprincip till realitetsprincip och denna verksamhet är bunden till lustprincipen.²⁶

Han menar vidare att fantasin är den psykiska aktivitet som ligger till grund för både barnets lek och den vuxna människans konst. Både leken och konsten är ett sätt för människan att uthärda realiteten. Freud ansåg att det bara är de människor som är otillfredsställda som fantiserar, vilket innebär att de lyckliga inte innehar ett behov av att fantisera. Varje fantasi är en lyckouppfyllelse som korrigerar den otillfredsställande verkligheten.²⁷ Freud definierar fantasin som en följd av ett bristtillstånd, som individen försöker upphäva på imaginär väg. Bristtillståndet kan vara sammankopplat till exempelvis sociala bristtillstånd. Han menar vidare att fantasin därefter delas in i två huvudriktningar, antingen är den äregirig och tjänar till att stärka en personlighet eller så är den erotisk.²⁸

Barns fantasier är enligt Freud också ett uttryck för ett behärskande av en problematisk situation. Fantasin är således mer ett neurotiskt syndrom än en tankeverksamhet som aktiveras till följd av att något i nutiden uppväcker önskningsar. Önskningarna är förenade med minnet av en förfluten, många gånger infantil önskeuppfyllelse, ur vilken föreställningen eller fantasin om en framtida önskeuppfyllelse skapas. Freuds beskrivning innebär att fantasin är intimt förknippat med själva föregripandet men han beskriver inte vad som sedan händer med fantasin. Det som är gemensamt för både barns och vuxnas fantasier, enligt Freud, är att de uppstår till följd av frustrationssituationer och uttrycker psykets strävan efter att frigöra sig från och parera denna frustration. Freud betraktar vidare fantasin som regressiv, då den inte kan producera något av egen kraft. Den måste således skaffa näring genom produkter som stimulerar som till exempel konst, litteratur eller bilder. Den skapande fantasin kan enbart sammanfoga beståndsdelar som egentligen inte hör ihop och genom att tillföra nya beståndsdelar kan fantasin förbinda dessa på nya skapande sätt.²⁹

Freud har försökt spåra fantasins betydelse för mänsklig utveckling. Han menar att fantasileken hos barn ersätts av dagdrömmar hos vuxna och hos konstnärligt begåvade människor övergår fantasileken till skapande aktiviteter. Genom fantasin får människan utlopp för konfliktfyllda tillstånd, konsten och leken hjälper individen att utstå realiteterna.

²⁵ Bettelheim, Bruno, *Sagens förtrollade värld: folksagornas innebörd och betydelse*, Stockholm: Norstedt, 1989, s. 61-64.

²⁶ Møhl B. & Schack M., *När barn läser: litteraturupplevelse och fantasi*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.57-59.

²⁷ ibid.

²⁸ ibid.

²⁹ ibid.

Han anser vidare att såväl leken som skapande arbete är ett uttryck för starka ouppfyllda önskningar i barndomen.³⁰

3.6 Rubinstein: fantasi ses som kreativ kraft

Lena Rubinstein Reich betonar fantasins kreativitet och förbindelse med verkligheten, i motsats till Freud. Rubinstein menar att inbillningskraften är en absolut nödvändighet vid varje form av verklighetsförändrande aktivitet. Denna kraft är så pass viktig eftersom den gör att människan kan föreställa sig det icke-närvarande. Inbillningskraften betonar det konstruktiva och nyskapande, vilket har lett till att den definieras utifrån kreativitet och fantasi. Inbillningskraften uppenbaras på olika sätt i praktiken, alltefter de mentala bildernas förhållande till medvetandet och viljan. Det finns dels den helt viljelösa transformationen av föreställningar utan medvetandets inflytande, som inträder till exempel när man ligger och halvsover. Detta är inbillningskraftens mest primitiva form och Rubinstein kallar denna form för ”passiv inbillningskraft”. Vid konstnärligt skapande uppträder inbillningskraften i sina högre former och benämns då för ”aktiv inbillningskraft”. Rubinstein skiljer mellan den reproduktiva och den nyskapande inbillningskraften där den reproduktiva karakteriseras som minne och den nyskapande som en egentlig form av inbillningskraft. Rubinstein gör vidare en åtskillnad mellan orealiserbara tomma drömmier och realiserbar inbillningskraft. De orealiserbara drömmierna syftar till att avlägsna uppmärksamheten från verkligheten medan de realiserbara kan utgöra grunden för ett omskapande av verkligheten och de utgår även från verkligheten. Rubinstein menar således att inbillningskraften kan medverka till både fysiska och psykiska förändringar.³¹

Inbillningskraften innehar, enligt Rubinstein, en handlingsaktiverande funktion som innebär ett förverkligande av individens föreställningar, bilder och idéer. Han menar att ett omskakande av verkligheten på det psykiska planet är en nödvändighet för att det skall bildas ett underlag för en förändring på det materiella, konkreta planet. Inbillningskraften uppkommer ur verkligheten och har inflytande på verkligheten på ett föränderligt sätt. Rubinsteins fokus är inbillningskraftens resultat och materiella gestaltning, då han anser att den konstruktiva inbillningskraften bör objektifieras. Han koncentrerar sig mindre på den mentala aktivitet som föregår produkten.³²

Inbillningskraftens utveckling hos barnet genomgår tre faser. Dessa tre faser har Rubinstein vidareutvecklat från psykologen Théodule Ribot.

- Fas I: (ca 1-3 år) Denna fas karakteriseras av att inbillningskraften uppstår ur den omedelbara perceptionen men yttrar sig i form av subjektivt fantiserande utan påverkan från det rationella tänkandet.
- Fas II: (ca 3-14 år) Inbillningskraften är i början av denna fas fortfarande oberoende av det rationella tänkandet. Allt eftersom det rationella tänkandet utvecklas minskar inbillningskraften. I början av denna fas träder inbillningskraften vid inför sagor, lekar eller fantasier medan den i slutet av denna fas uppträder snarare som ett intresse.
- Fas III: (ca 14 och framåt) I denna fas har inbillningskraften underkastats det rationella tänkandet, vilket skapar två möjliga utvecklingslinjer. Den ena är att inbillningskraften undertrycks av det rationella och det andra är att inbillningskraften utvecklas tillsammans med det rationella tänkandet och blir till en skapande kraft.

³⁰ Rydin Ingegerd, ”Den barnliga fantasin i mediernas värld får den blomma”, Red. Berfeldt Gunnar, *Den barnliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.69-72.

³¹ Møhl B. & Schack M., *När barn läser: litteraturupplevelse och fantasi*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.61-62.

³² *ibid.*, s.62-63.

Ett villkor för att den sistnämnda linjen skall utvecklas är att barnet stimuleras med hjälp av lek och litteratur.³³

Rubinstein anser att myten om att barnet innehar en högre grad av fantasifullhet egentligen hänger samman med barnets bristande mognande. Denna mognad gäller det formellt logiska tänkandet, den kritiska förmågan samt möjligheten till erfarenheter och överblick. Han menar att till följd av dessa brister försöker barnet förklara fenomen enligt deras sätt att se och eftersom barnet inte innehar nödvändiga förmågor för att förstå omvärlden fyller de ut kunskapsluckorna med hjälp av fantasi. Allt nytt som barnet upplever och som inte passar in i de existerande kognitiva mönstren, förklaras på ett subjektivt sätt med hjälp av fantasi.³⁴

Rubinstein håller till vis del med Ribot om att det under åldern 12-14 år inträffar en tillbakagång i inbillningskraften men menar därutöver att dessa tillbakagångar i barnets tänkande beror på samhället som utöver ett tryck som tvingar in individen i de sociala ramarna och normerna.³⁵

Sammanfattningsvis menar Rubinstein att inbillningskraften innehar en mycket stor betydelse för människan. Han anser därför att man bör stimulera barnets inbillningskraft/fantasi för att den skall utvecklas och med åren bli verklighetsanknuten och kritisk. Inbillningskraften gör att barnet får perspektiv på sina erfarenheter och lär barnet att även det ovanliga kan bli en del av dess verklighet. Verkligheten i sig rymmer fantastiska perspektiv som upptäcks med hjälp av inbillningskraften. Från början använder barnet sig av rena fantasier som med erfarenhet, insikt och kritisk förmåga blir till en omskapande kraft.³⁶

3.7 Singer: fantasi är en del av barnets funktionssätt

I likhet med Freud jämför Jerome Singer dagdrömmar med fantasi. Dagdrömmarna organiserar och omorganiserar människans tidigare erfarenheter. Detta innebär att dagdrömmarna kan vara ett uttryck för den barnsliga fantasin, där tankar får flöda fritt i inre monologer men som samtidigt innebär att bearbetningen av tidigare erfarenheter innehar en minst lika viktig plats.³⁷ Singer betraktar fantasin som en mycket positiv kraft som har funktionen att förnya och undersöka det möjliga. Han menar att för barnets del spelar fantasin en avgörande roll för personlighetsutvecklingen.³⁸

Barns lek ligger till grund för och skapar fantasin och blir därför en väsentlig kunskapsform för barnet. Det finns olika typer av lekar som stimulerar fantasin hos barnet men framförallt rollekar (eng. make-believe-play) bidrar till att fantasin utvecklas. Det har utformats många teorier om barns lek och varför barn leker samt vilken betydelse leken innehar för barnet. Dessa teorier kan implicit förklara fantasins betydelse för barnet. Singer menade emellertid att det inte är nödvändigt att beskriva leken uteslutande som det ena eller det andra. Han ansåg att det fanns svårigheter med att beskriva leken enbart som en specifik, adaptiv funktion eller som en reaktion på konflikter eller som ett behov av att kunna behärska problematiska förhållanden. Han var säker på att leken kan användas till att minska konfliktsituationer och till och med göra att barnet behärskar omvärlden men det blir problematiskt om man försöker

³³ Møhl B. & Schack M., *När barn läser: litteraturupplevelse och fantasi*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.63-64.

³⁴ *ibid.*, s.64-65.

³⁵ *ibid.*, s.65.

³⁶ *ibid.*, s.65-67.

³⁷ Rydin Ingegerd, "Den barnsliga fantasin i mediernas värld får den blomma", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.69-72.

³⁸ Singer, Jerome, *Daydreaming and fantasy*, London: Allen & Unwin, 1975, s.171.

sammanfatta leken med enbart detta. Han menade att man i stället skulle betrakta leken som en del av en assimileringprocess. Denna process äger rum med ett begränsat antal kognitiva kategorier och utifrån detta kan man förklara hur olika typer av försvars- eller konfliktreducerande beteenden involveras i denna generella process.³⁹

Singer anser att leken innefattar både bearbetning av nytt material och bearbetning av konflikter. Han uppfattar vidare den symboliska leken som särskilt utvecklande då den innehar en mer komplex natur och involverar kognitiva och motoriska kapaciteter som inte begränsas av de formellt logiska lagarna. När ett barn föreställer sig bilder, situationer eller roller kan barnet börja utveckla en större komplexitet i användningen av stimuli. Den symboliska leken bidrar även till en förmåga att differentiera sig själv från omvärlden, mellan det imaginära och det reella. Singer menar således att barnets verklighetsanpassning och realitetskänsla växer genom fantasileken. Fantasileken bidrar till att barnet blir medvetet om sig själv i förhållande till omvärlden och uppfattar sig själv som något komplext.⁴⁰

Singer menar att barn som har ett nära förhållande till minst en vuxen person innehar en större fantasiaktivitet än de barn som saknar vuxenkontakter. Vuxenkontakten ger trygghet och möjlighet till identifikation och imitation, vilket skapar en grund för ett rikt fantasiliv. Singer behandlar fantasin på ett praktiskt och pragmatiskt sätt. Han intresserar sig för hur fantasin korrelerar med barnets personlighet, beteende och språkliga utveckling.⁴¹

3.8 Utvecklingspsykologiska forskningsaspekter

Små barn hittar många gånger på komplexa fantasier och det är svårt att fastställa när dessa fantasier förstås som fantasier och inte som sanningsenliga fragment av vardagen. Det finns forskare som anser att gränsen mellan fantasins värld och verkligheten börjar luckras upp när barnet börjar skolan, då barnet får mer insikt om världen och verkligheten. Detta påstående har emellertid inte visat sig vara generellt.⁴²

Det finns ett flertal forskare som har gjort studier med barn för att påvisa dessa gränsdragningar och utfört experiment både med verkliga objekt och med imaginära. Ett exempel på ett dylikt experiment är ett av forskaren Subbotsky, från 1994. Han gjorde undersökningar rörande ett ”omöjligt händelseförlopp”, med barn mellan fyra och sex år. Det ”omöjliga händelseförloppet” var att man skulle kunna sträcka sin hand genom en av sidorna på en låda, som var gjord av glas, för att kunna nå lådans innehåll. Innehållet i lådan var synligt för barnen. När barnen först fick frågan svarade enbart ett barn att det skulle vara möjligt med hjälp av magi men resten svarade att det skulle vara omöjligt att göra detta överhuvudtaget, men efter att de hade fått höra en saga blev svaren annorlunda. Sagan berättade om en magisk glaslåda vars väggar kunde bli till luft om man använde en speciell trollformel. Barnen fick därefter göra om experimentet och 82 procent av 4-åringarna, 58 procent av 5-åringarna och 20 procent av 6-åringarna uttalade trollformeln de lärt sig samtidigt som de sträckte en hand genom glaset på lådan. Barnen försökte upprepade gånger

³⁹ Møhl B. & Schack M., *När barn läser: litteraturupplevelse och fantasi*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.67-71. Singer Jerome, *The child's world of make-believe: experimental studies of imaginative play*, New York, 1973, s.4.

⁴⁰ Singer Jerome, *The child's world of make-believe: experimental studies of imaginative play*, New York, 1973, s.15, s.222-224.

⁴¹ *ibid*, s.225.

⁴² Harris M. & Butterworth G., *Developmental psychology: a student's handbook*, Psychology Press Ltd, 2002, s.215.

uttala de magiska orden som skulle möjliggöra det omöjliga och visade en tydlig besvikelse när det inte fungerade.⁴³

Det finns ett flertal undersökningar som tar upp liknande händelseförlopp med varierande resultat. I och med de skilda svaren har det visat sig vara svårare än vad man trott att fastställa gränsdragningarna. Två av dessa forskare (Woolley och Phelps), kom fram till att trots att många barn har en förståelse för skillnaden mellan verkliga objekt och imaginära kan denna förståelse vara bräcklig. Olika situationer kan leda till olika svar hos barnen. Om det magiska tänkandet blir uppmuntrat i kontexten runt barnet och magin blir mer realistiskt skildrad kan det vara svårt för barnet att förstå var gränserna går. De kan då tro och agera utifrån att magiska objekt existerar på riktigt trots att förståelsen för verkliga och imaginära objekt är befintlig. Denna slutsats förstärktes av Subbotskys experiment men några definitiva svar har inte kunnat erhållas.⁴⁴

3.9 Överblick och perspektiv på fantasi

Fantasi kan anta flera uttryck. Nedan följer en indelning av tre uttrycksformer som fantasin kan vara ett uttryck för.

- Eskapism
- Bearbetning och kritik
- Expansion

Med eskapism menas att individen försöker fly eller komma bort från verkligheten. Bearbetning och kritik innebär att en individ med fantasins hjälp kan bearbeta det närvarande och föregripa icke-närvarande förhållanden, vilket utgör grunden för förändringar i individens tänkande. Expansion präglar en tillfredställd människa och är en uttrycksform som framträder i det spontana fantiserandet. Expansion är intimt förknippat med den process som brukar nämnas för kreativitet och som sätts igång av nyfikenhet, förundran eller glädje över allehanda ting eller förhållanden. Synen på fantasin som en utvidgning grundar sig i tanken att människan kan åstadkomma spontana livsyttningar som uppkommer från ett överskott. Detta överskott kan iaktas i lustbetonade och aktiviteter som inte är konkret motiverade, som till exempel barns lekar eller musikaliska aktiviteter.⁴⁵

De tre uttrycksformerna brukar sammankopplas med tre reaktionstyper, det eskapistiska barnet, det kreativa barnet samt det hämmade barnet. Det eskapistiska barnet använder sig av fantasi på ett tvångsmässigt sätt. I denna form är fantasin bunden till ett fåtal stereotypa önskeföreställningar. Det kreativa barnet använder sig av fantasi på ett kritiskt och expanderande sätt och använder sig av både bearbetning och kritik samt expansion. Det hämmade barnet saknar självkänsla och till följd av detta kan barnet inte fantisera. Därför faller dessa barn egentligen utanför ramen för de tre uttrycksformerna, då det hämmade barnet i själva verket är ett fantasilöst barn.⁴⁶

3.10 Fantasins uppgifter

De uppgifter och funktioner fantasin har för barnet i nuet skiljer sig markant från dem de har på längre sikt. Åtskillnaden mellan de funktioner som barnet omedelbart kan ha nytta av och de som påverkar barnet i positiv riktning längre fram i tiden är inte absolut. Skälet till att den

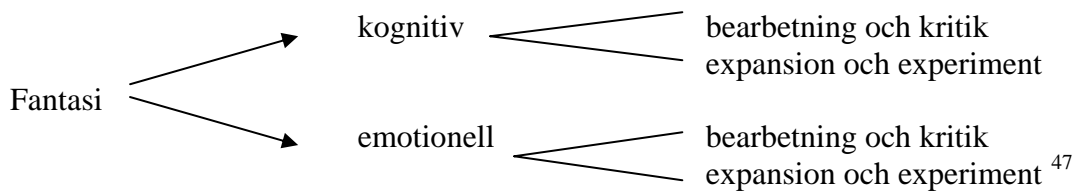
⁴³ Harris M. & Butterworth G., *Developmental psychology: a student's handbook*, Psychology Press Ltd, 2002, s.215-217.

⁴⁴ *ibid.*

⁴⁵ *ibid.*, s.78-79.

⁴⁶ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.79.

inte är absolut är att barnet kan använda fantasin på ett sätt som både har en omedelbar och en långsiktig verkan. Fantasins omedelbara funktioner för barnet kan åskådliggöras på följande sätt:

Fantasin som flykt ingår emellertid inte i denna bild, då eskapism härrör ur en bristsituation som enbart befästs genom fantasifykten. Detta innebär att fantasin inte har någon funktion utan istället uttrycker en dysfunktion i individens förhållande till omgivningen. Eskapismformen kan karakteriseras som symptom på missanpassning.⁴⁸

Kognitiv fantasi/Bearbetning och kritik: Fantasins innehar funktioner för den kognitiva och den emotionella anpassningen. En av funktionerna är bland annat att fantasin hjälper barnet att bearbeta förhållanden i yttrevärlden och i känslolivet. Dessa förhållanden kan vara förhållanden som barnet inte förstår eller som barnet inte klarar av emotionellt. Fantasins ger då en möjlighet till att utveckla och kontrollera nya känslor och tankar.⁴⁹

Fantasins framträder som den dominerande kunskapsformen under barndomen medan det formellt logiska tänkandet utvecklas senare hos barnet. Fantasins har även en kognitiv funktion för vuxna, i situationer där det råder hög grad av obestämdhet och där problem eller premisser inte är definierade. Fantasins kan hjälpa till att formulera problem och skapa kreativ utveckling. Fantasins kan inneha en liknande kognitiv funktion för barnet även om problem eller premisser redan är givna, då den ger barnet överblick och skapar sammanhang som leder till att barnet kan bearbeta förhållanden som det inte förstår. Eftersom fantasins ger möjlighet till förståelse och bearbetning bidrar den också till barnets kritiska tänkande. Utifrån detta resonemang är fantasins en medvetandeform.⁵⁰

Kognitiv fantasi/Expansion och experiment: Fantasins möjliggör att barnet kan föregripa och föreställa sig såväl realistiska som orealistiska händelser och fenomen. Denna förmåga gör att barnet på sätt och vis kan förhålla sig hypotetiskt och prövande. Detta beror på att barnet genom att föreställa sig olika möjliga konsekvenser och resultat av en viss handling kan bli förtrogen med handlingen innan den upplevs. Först vid 11-12 års ålder inträder förmågan att tänka hypotetiskt på formellt logiska grunder men denna förmåga föregrips med hjälp av fantasins.⁵¹

Emotionell fantasi/ Bearbetning och kritik: Människans fantasi skapar möjligheter till bearbetning av emotionella problem för såväl barn som vuxna. Man kan till exempel bearbeta rädsla genom att fantisera kring den situation eller de objekt man är rädd för. Problem som är alltför hotande i realplanet kan barnet med hjälp av fantasi bearbeta i det omedvetna planet. Emotionella problem kan uppkomma av inre konflikter men även av konflikter mellan det inre och det yttre. En inre konflikt, även kallad intrapsykisk konflikt, kan exempelvis innebära

⁴⁷ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.79.

⁴⁸ ibid.

⁴⁹ ibid., s.80.

⁵⁰ ibid.

⁵¹ ibid.

ambivalenta känslor gentemot föräldrar. Barnet kan i dessa situationer känna både kärlek och hat, vilket kan leda till skuldkänslor och ångest. Barnet kan befrias från de obehagliga konflikterna genom att förlägga skuldkänslorna på ett fantasiobjekt. Genom att barnet hänskjuter problem till legitima fantasiobjekt kan problemen bearbetas och barnet mår bättre. Denna problembearbetande funktion används många gånger i terapeutiskt syfte.⁵²

Emotionell fantasi/expansion och experiment: Fantasi kan även skapa nya känslor och sinnesstämningar, under det att fantasin bearbetar emotionella problem och frigör individen. Med hjälp av fantasin kan man föreställa sig framtiden eller framtida möjligheter, vilket kan ge upphov till nya stämningar och vara ett uttryck för expanderat, lustbetonat fantasiarbete.⁵³

Barnets fantasi gör sig mest gällande i leken, som rymmer både den kognitiva och den emotionella funktionen.⁵⁴

3.11 Fantasins innebörd för barnets utveckling

Fantasin har en stor del i barnets psykologiska utveckling då det är av betydelse för barnet att dennes inre konflikter löses och bearbetas. Barndomens emotionella konflikter måste bearbetas för att det inte skall skapas fixeringar som hindrar den fortsatta utvecklingen. Fixeringar skapar rigida och dysfunktionella beteendemönster som i sin tur kan leda till neuroser. Fantasin är dessutom mycket viktig för barnets sociala funktionsduglighet, då den hjälper barnet att förstå och sätta sig in i andras känslor och sinnesstämningar än de för ögonblicket rådande.⁵⁵

Fantasins kognitiva betydelse för barnets utveckling är viktig. Den bidrar till att barnet får konkreta erfarenheter och förståelse för reella sammanhang, förmågan till abstrakt tänkande utvecklas i likhet med föreställningsförmågan och begreppsbildningen.⁵⁶

Sammanfattningsvis är fantasin viktig för barnet då den skapar ett mer flexibelt handlande i förhållande till det omedelbart givna. Detta innebär att fantasin fungerar som en förmedlande länk mellan omgivningen och barnets inre, intrycken från omgivningen kan införlivas och bearbetas för att sedan förenas med barnets kontext.⁵⁷

---

⁵² Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.80-81.

⁵³ *ibid.*, s.81.

⁵⁴ *ibid.*

⁵⁵ *ibid.*, s.82.

⁵⁶ *ibid.*

⁵⁷ *ibid.*

4 Forskning kring media och barns fantasi

4.1 Fantasins utveckling hos barnet

Winick anser att barn till skillnad från vuxna saknar en utvecklad förmåga att förstå symboliska undertexter och meningar, vilket innebär att presentation ofta uppskattas mer än representation. För ett barn kan till exempel en dagdröm vara precis lika verklig som att gå över gatan. Den vuxne människan vet att det finns en skillnad mellan dagdrömmar och verklighet och gränserna mellan verklighet och fantasi är klara hos den vuxne. Hos barnet är denna gräns inte lika distinkt. Det som filmskaparen har avsett att vara realitet kan för barnet vara fantasi och det som var avsett att vara fantasi kan tolkas som verklighet. Fantasins process involverar en nödvändig utveckling hos barnet, en process som är beroende av barnets egna livserfarenheter.⁵⁸

Barn går genom olika faser i fantasins utveckling. Barn mellan 2 och 3 år som ser på en tavla förklarar tavlan genom att namnge igenkännande objekt och därtill lägga till några påhittade objektsnamn. Barn mellan 4 och 5 år stärker beskrivningen genom att inte bara namnge objekten utan därutöver hitta på en fantasifull historia som involverar dessa objekt. Barn mellan 6 och 7 år har förmågan att hitta på en berättelse om bilden och därutöver till och med lägga till ett tidsbegrepp. Detta visar en av skillnaderna mellan hur barn i olika åldrar ser på en bild och hur fantasin utvecklas i olika faser. Inom dessa faser försöker barnet komma närmare realitetsbegreppet även om gränserna inte än är befintliga. Ett barn med engelska som modersmål, kan exempelvis försöka förklara att lilleputtarna (eng. lilliputians) heter så på grund av att de är små människor som kommer från liljor (eng. lilies).⁵⁹

Om man ser fantasi som ett sätt att möta verkligheten eller som en outtalad form av realitet kan man lättare förstå barns intresse av tv och film, menar Winick. Det som visas på tv eller film hjälper barn att fokusera på nuet, som är ett av realitetens nyckelbegrepp. Barn upplever en magisk berättelse utifrån barnets egna personliga upplevelser och erfarenheter, vilket gör det svårt att generalisera några typiska förståelsemönster. Fantasins utveckling stärks hos barnet innan han/hon börjar skolan och utvecklingen är en reflexion av den ökade komplexiteten hos barnets aktiviteter och interagerande. Det har visats att även mycket små barn i åldrarna 15-18 månader använder sig av fantasi. Språket har då börjat bli ett verktyg som innehar mening och denna mening vidareutvecklas med hjälp av fantasin. Om yngre barn vet man inte lika mycket eftersom det faktum att de inte kan använda språket på samma sätt gör dem svåra att studera. Det finns många utvecklingsdimensioner vad gäller barn och fantasi. Utvecklingen brukar delas in i åldersgrupper där följande åldrar särskiljs: 2-3 år, 4-6 år, 7-9 år samt 10-12 år. Dessa åldersgrupper innesluter olika stadier i framåtskridandet av fantasins utveckling mot realiteten.⁶⁰

4.2 Förmågan att tro

Enligt Winick korrelerar förmågan att tro ofta med förmågan att passa in. Passar karaktärernas handling och agerande in i ett sammanhang som kan förstås av barnet? Om det uppstår ett ”glapp” mellan det som visas på film eller tv och det som barnet själv upplevt, avtar både förmågan att tro och det magiska tänkandet. ”Glappet” består av en intellektuell mognadsprocess hos barnet som varierar från barn till barn. Barn upp till ca 6 år använder sig av enkel logik, där oförklarliga fenomen kan förklaras med hjälp av lättförståeliga lösningar.

⁵⁸ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience: what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.78-79.

⁵⁹ *ibid.*

⁶⁰ *ibid.*, s.79-88.

Ett barn som inte förstår hur gravitationen påverkar människan kan förklara detta med att säga att ”på konstiga planeter har människor annorlunda krafter, som vi inte har på Jorden”. Generellt sätt kan man säga att barn upp till 6 år tror på det de ser och tar det de hör och ser för sanning.⁶¹

Barn mellan 7 och 9 år börjar ifrågasätta fenomen som de inte tror kan vara möjliga, anser Winick. De kan till exempel fråga om skelettet som ser levande ut på film verkligen är levande. En annan fråga kan vara om snögubbar kan väckas till liv trots att de bara är gjorda av snö, vilket innebär att de är medvetna om att snögubbarna egentligen inte kan väckas till liv men de uppvisar ändå en osäkerhet. Även om de ifrågasätter oförklarliga fenomen uppvisar de många gånger en osäkerhet mellan vad som är inlärt och vad som uppenbaras eller indikeras. Gränslandet mellan verklighet och fantasi är således inte helt fastställt.⁶²

Barn mellan 10 och 12 år innehar en tydlig dissonans, oenighet. De kan till exempel uttrycka att det är mer troligt att tro på seriefigurer på film än på monster, därför att seriefigurerna kan tala. Trots en oenighet i deras tro kan de många gånger särskilja mellan vad som är verkligt och vad som är påhittat men detta hindrar inte deras intresse. En tioåring kan till exempel uttrycka sitt intresse för ett tv-program och tillägga att människorna i detta program inte är verkliga eftersom riktiga människor inte har på sig likartade kläder eller beter sig på samma sätt som dessa människor gör. Detta indikerar att det finns tydliga gränser mellan vad som är på riktigt och vad som är på låtsas hos barn i denna ålder men denna ingivelse hindrar inte intresset för det onaturliga eller magiska. Många studier pekar emellertid på motsatta tankegångar hos barn i denna ålder, där karaktärernas ”realism” accepteras mycket mer godtroget, vilket innebär att gränserna inte kan fastställas.⁶³

Barn som är 13 år och äldre innehar relativt komplexa förhållanden till förmågan att tro, då de många gånger är inriktade på att bedöma karaktärer eller handlingar, vilket kan hindra dem från att förstå den ”riktiga” handlingen. Trots att det i denna ålder har etablerats en tydlig gräns mellan vad som är på riktigt och vad som är på låtsas kan det finnas ”kvarlevor” kvar av det magiska tänkandet. Dessa barn kan fokusera på onödigt information och fastna vid oviktiga detaljer, vilket hindrar deras klarsynhet.⁶⁴

4.3 Varför uppskattas magi?

Winick menar att skälet till varför barn i alla åldrar uppskattar magi förmodligen grundar sig på barnets tidiga omnipotenta känslor och upplevelser.

Studier har visat att magi på tv och film är bland det mest populära hos barn i alla åldrar. En flicka på 4 år fick se en tecknad film som uppvisade kärlek, bråk och magi och det enda flickan reagerade på var de magiska sektionerna av filmen. Dessa fångade hennes uppmärksamhet tydligast. Ett barn i denna ålder uppskattar magi på grund av dess missförhållanden och gränsöverskridande proportioner, som till exempel att man kan förvandla en katt så att den blir lika liten som en råtta och göra något stort litet eller tvärtom. Ett barn mellan 7 och 9 år tycker däremot om att se på magiska element på grund av att det finns en osäkerhet mellan vad som verkligen är magi och vad som kan göras på riktigt, menar Winick. När barnet blir tillräckligt gammalt för att förstå att magin enbart är trick, infaller en överlägsenhet hos barnet i och med att han/hon nu förstår hur tricken utförs även om en

⁶¹ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience : what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.91-92.

⁶² *ibid.*, s.93.

⁶³ *ibid.*, s.93-94.

⁶⁴ *ibid.*, s.94.

förståelse för gränlandet fantasi/verklighet ännu inte helt infunnit sig. Under denna ålder kan ett intresse väckas för att försöka härma de magiska trick barnet sett, vilket håller barnet kvar vid fascinationen av magi. Även karaktärer på film kan upplevas som verkliga. Karaktärernas magiska handlingar ses som möjliga på grund av mycket träning, talang eller skicklighet. Barnet ser således inte karaktärerna som fiktiva utan som människor som är mycket skickliga på att utföra magiska trick, därav fascinationen. De yngsta barnen är mer inriktade på fantasi-djur som till exempel Nalle Puh, till skillnad från de barn mellan 7 och 9 år, som är mer fokuserade på magiska objekt. De magiska objekten kan vara alltifrån osynlighetsmantlar till magiska stövlar, som ger dess bärare magiska krafter och möjligheter som de annars inte skulle ha haft. Barn mellan 10 och 12 år associerar de magiska objekten som hjältar och andra superfigurer äger, med symboliska identifikationer, enligt Winick. De är mindre fokuserade på att se magiska objekt som "förklädnader" utan ser istället karaktärernas magiska krafter som en del i en identifikationsprocess, där vissa karaktärer premieras framför andra. Det är följaktligen karaktärerna som är intressanta och som blir föremål för beundran. Barn som är över 12 år har ytterligare en annan fokusering, i första hand science fiction men även romantiserande aspekter av det förflutna. De magiska företeelser som spelar på dessa två aspekter tilltalar många gånger dessa barn. Den magiska egenskapen att kunna flyga är något som däremot uppskattas av barn i alla åldrar. Filmer eller serier som innehar människans flygegenskaper är ofta mycket populära bland barn från 3 års ålder upp till tonåren.⁶⁵

Barn noterar och registrerar perspektiv oerhört snabbt och har en annan fokus än vuxna. Många av människans förmågor blir mer komplexa i takt med att åldern ökar. Detta är ett av skälen till att barns utveckling delas upp i åldersgrupper. Trots att barns ålder många gånger är en måttstock för deras förståelse är det viktigt att likväl väva in barnets kontext. I kontexten ingår den kultur barnet lever i, den värld som är aktuell såväl utanför som i skolan, vilken i mycket stor grad påverkar barns förståelse och utveckling.⁶⁶

Barn har andra "theories of mind" än vuxna och detta kan bidra till svårigheter i förståelsen mellan barn och vuxna. En undersökning som gjordes av Samuels och Taylor 1994 visade att barn i treårsåldern har svårare att förstå skillnaden mellan fantasi och verklighet i jämförelse med barn i femårsåldern. Ett av de studerade händelseförloppen handlade om huruvida det var möjligt för en mus att stå i ett kök och laga middag, såsom människor gör. De yngre barnen hade svårt att bestämma om händelseförloppet verkligen kunde inträffa i verkligheten eller inte. Även om detta indikerar en begränsad förståelse för gränsen mellan fantasi och verklighet är det ändå svårt att dra några slutsatser då det är möjligt att de yngre barnen kan ha missförstått frågan. De yngre barnen kan ha tolkat frågan idiosynkratiskt och till exempel vidareutvecklat svaret med att det säkert finns bilder av möss som står och lagar mat i ett kök och dessa bilder är således på riktigt. Detta innebär att ett barn på 3 år förmodligen skulle bli lika förvånad som ett barn på 5 år, om det verkligen stod en mus och lagade mat i ett kök men de yngre barnen har svårare att tolka frågan bildligt och kan därför ge andra svar.⁶⁷

4.4 Barns verklighetsuppfattning

Det finns ingen klar definition över vad som verkligen är på riktigt respektive på låtsas. Skälet till detta är att det är allmänt känt att alla människor vet vad som är på riktigt och vad som är

⁶⁵ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience: what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.172-174.

⁶⁶ Davies, Máire Messenger, *Fake, fact, and fantasy: children's interpretations of television reality*, Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates, 1997, s.1-10.

⁶⁷ *ibid.*, s.12-13.

på låtsas vilket innebär att en definition är överflödigt. Detta är emellertid problematiskt eftersom vad som definieras som verklighet kan skifta.⁶⁸

En av de största och viktigaste frågorna för barn i alla åldrar är; hur vet jag vem eller vad som egentligen är på riktigt? Vem eller vad kan jag lita på? Vilken information skall jag ta för sanning och hur identifierar jag den sanna informationen? För att få grepp om dessa frågor letar barn efter historier eller mediaintryck som är aktuella och passar in i deras liv. Detta innebär att de historier som berör barnet direkt, som tar upp det som bekymrar barnet i nuet, är lättare att tro på än exempelvis en nyhetssändning som barnet inte riktigt kan relatera till. På detta vis kan *Trollkarlen av Oz* vara mer verklighetstrogen för barnet än *Rapport*, eftersom sagan berör ämnen som utanförskap, övergivenhet, hemlängtan, vänskap och att överkomma sina rädslor. Med detta menas att det som är verkligt för barnet många gånger kan innebära det som är mest användbart för stunden i barnets liv.⁶⁹

En studie gjord av Máire Messenger Davies rörande barns verklighetsuppfattning visade att barn mellan 6 och 11 år har en relativt god verklighetsuppfattning. 92 % av barnen i studien visste att Superman och Batman inte kunde flyga på riktigt och 75 % visste att slagsmål i tv-serier inte är på riktigt.⁷⁰ Barnen förklarade att vissa saker bara händer på tv eller film och kan således inte inträffa i verkligheten. Människor kan till exempel inte försvinna eller dyka upp hur som helst i det verkliga livet men detta är fullt möjligt på film. Det som barnen inte sett hända i det verkliga livet kan inte existera på riktigt och om det händer på film är det på grund av att det är en saga.⁷¹ Många barn uppvisade emellertid en skillnad i sin tro på magiska företeelser i det verkliga livet jämfört med tron på samma företeelser på film. Vissa barn kunde följaktligen tro på magiska féer i verkligheten men inte på féer som visades på film.⁷²

4.5 Gränslandet: fantasi och verklighet

Fantasibegreppet är intressant ur flera olika aspekter gällande barn och medier. Inledningsvis är gränserna mellan verklighet och fantasi mycket flytande för barn men allteftersom tiden går skapar de avgränsningar med hjälp av markörer. Dessa markörer hjälper barn att skilja mellan vad som är på riktigt och vad som är på låtsas och utgör ett viktigt steg mot ett självmedvetande. De minsta barnen exemplifierar detta med att säga ”du är prinsen och jag är prinsessan och här bor vi” medan barn som har utvecklat en förståelse för det egna jaget säger ”vi säger att du är prinsen och jag är prinsessan och här bor vi.”⁷³

Rydin menar att dessa gränser i filmens värld kan vara flytande och att det inte alltid är lätt att inse när något är på låtsas eller på riktigt. Insikten gällande mediaupplevelser är emellertid att det egentligen inte finns någon verklighet utan att filmen avhandlar ett försök till att skapa en verklighet och är således inte verklig i sig. Autenticiteten innehåller ett publikt värde vilket kan återges hos barn då de kan säga att en film var bra därför att den kändes mycket verklig. Denna egenskap återfinns även hos den vuxna publiken, även om de har lättare för att dra gränser. En film kan verka trovärdig men ändå vara mer intressant än verkligheten. För de mindre barnen kan dessa gränsdragningar vara förvirrande. Det de ser på tv eller film är något

⁶⁸ Davies, Máire Messenger, *Fake, fact, and fantasy: children's interpretations of television reality*, Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates, 1997, s.21-22.

⁶⁹ *ibid.*

⁷⁰ *ibid.*, s.53.

⁷¹ *ibid.*, s.112-113.

⁷² *ibid.*, s.112-114.

⁷³ Rydin Ingegerd, ”Den barnsliga fantasin i mediernas värld får den blomma”, Red. Berfeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.72.

som sker på riktigt och är för dem inte på låtsas. Bilden utgör ett magiskt fönster där allt kan hända. För dem är det fullt möjligt att Stålmannen kan flyga eller att Teskedsgumman är lika liten som en tesked. De minsta barnen kan även försöka ta på figurerna i teven eller prata med dem utan att förstå att det finns en gräns mellan verkligheten och det som visas på film. Denna egenskap börjar försvinna vid 3-årsåldern då barn inser att bildskeendena visar något avbildat föreställande det verkliga objektet. Under förskoleåldern är barns tänkande animistiskt och gränsen mellan fantasi och verklighet blir återigen flytande. Under denna tid behandlas allt som levande väsen till exempel dockor, djur eller leksaker. Tecknade filmer och dockfilmer genomskådas emellertid relativt kvickt och under den senare förskoleåldern är dessa gränser tydligare. Om ett skeende skildras på ett realistiskt sätt blir det dock svårare att skilja mellan fantasi och verklighet.⁷⁴

Åldersmässigt är det vid 6-7 års ålder som barn inser att karaktärer på tv och film bara är roller som spelas av skådespelare med detta är också beroende av om det handlar om realistiska skildringar eller inte. Lever karaktären i en realistisk miljö är det svårare att upptäcka gränsen mellan fantasi och verklighet. Barn tar fasta på fysiska egenskaper för att avgöra om en film är på riktigt eller på låtsas, vilket innebär att de tittar på hur personerna i filmen är klädda, sminkade eller om händelseförloppet skulle kunna äga rum i verkligheten. Detta gör att de blir medvetna om att även realistiska skildringar kan vara helt påhittade och inte återge verkligheten utan bara en föreställning om verkligheten.⁷⁵

Barndomen präglas följaktligen av en osäkerhet om gränser mellan verklighet och fantasi. Denna osäkerhet gör sig gällande både vid mediala framställningar och litterära. En saga behöver till exempel inte uppfattas som en saga utan kan lika gärna uppfattas som verklig. Gränserna kan på samma sätt flyttas i takt med att barnet utvecklas. Vid en tidpunkt kan exempelvis Askungen finnas på riktigt men bo så pass långt borta att man inte kan träffa henne och vid en annan tidpunkt kan hon ses som en tydlig sagogestalt. Sammanfattningsvis kan man säga att ovissheten om gränser mellan fantasi och verklighet också kan bidra till en underhållningsfaktor hos barnen. Detta innebär att ovissheten kan ha ett egenvärde vilket gör medierna mer inbjudande.⁷⁶

Fantasiprodukter kan fungera som ett utforskande av gränser mellan fantasi och verklighet. Detta förklarar fascinationen av fantasifigurers galna upptåg som många gånger kommer till att involvera helt vanliga barn och i slutändan vänder upp ner på alla tidigare begrepp. Dessa figurer sätter inlärningen på sin spets då de går in i vardagen och tänjer på gränserna, exempel på sådana figurer är Alf, E.T., Pippi Långstrump och Karlsson på Taket. Fantasin har sin egen inre logik och står således inte i motsatsförhållande till det ändamålsenliga och förnuftsensliga. Fantasin har en förmåga att förvränga verkligheten men den har fortfarande kontakt med verkligheten och kan många gånger förtydliga verkligheten, både för vuxna och för barn.⁷⁷

4.6 Fantasins kraft

Den fantastiska berättelsen stimulerar den egna kreativa förmågan och fantasin utvecklas allteftersom stimulansen ökar. Figurer som gör fantastiska saker kan lätt gestaltas i lekens värld och fantasin stimuleras på det sättet. Medier producerar fiktionsberättelser som stimulerar fantasin på olika sätt genom att skapa inre föreställningar och bilder hos varje

⁷⁴ Rydin Ingegerd, "Den barnliga fantasin i mediernas värld får den blomma", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s. 72-74.

⁷⁵ *ibid.*

⁷⁶ *ibid.*, s.74.

⁷⁷ *ibid.*, s.78.

människa. Fantasin är närvarande i alla kulturer eftersom den är nödvändig för att skapa en brygga mellan det inre psykiska livet och den yttre verkligheten. Genom denna brygga kan den barnsliga fantasin hållas vid liv även i vuxen ålder.⁷⁸

Fantasin är starkt förknippad med egenskapen nyfikenhet. Utan nyfikenhet skapas ingen fantasi och utan fantasi genereras ingen drivkraft. Detsamma gäller frågor. Fantasin utvecklas många gånger när det inte finns några givna svar, när rena instinkter inte räcker till. Fantasin är alltid aktiv och beror på graden av medvetenhet. Skillnaden mellan vuxna och barn är att den vuxnes nyfikenhet ofta är exklusivt orienterad mot och koncentrerad på att finna svar på en bestämd fråga medan barns fokus inte är bestämt. För små barn är världen stor och ogreppbar och allt blir därför nytt och utgör underlag för frågor och fantasi. Vuxna människor är i vissa avseenden överlägsna barn men i fallet med fantasi är det ofta tvärtom. Viljan att utnyttja sin fantasi har en tendens att minska i takt med åldern.⁷⁹ Fantasi är en existentiell egenskap. Vuxenvärldens kunskapssystem är uppbyggt av en reell och fiktiv nytthet som norm vilken fastlägger vuxenvärldens aspekter på fantasi medan barn lever i sin upplevelse.⁸⁰

Fantasins syfte är svårt att fastställa. Fantasin gör det möjligt att abstrahera från det omedelbart givna och reflektera över frågor som personlig identitet, förändringar, konventioner, moraliska principer och naturlagar. Detta reflekterande med fantasins hjälp möjliggör en insikt om hur världen är beskaffad och var gränserna går för vad som är möjligt och omöjligt.⁸¹

---

⁷⁸ Rydin Ingegerd, "Den barnsliga fantasin i mediernas värld får den blomma", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.80.

⁷⁹ Berefeldt Gunnar "Fantasi- bot mot brist", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s. 7, s.10-11.

⁸⁰ Sandström Sven, "För fantasin står alla dörrar öppna. Om förnufts komplementaritet och kreativitet.", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.86, s.118.

⁸¹ Ohlsson Ragnar, "Det möjligas gränser", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.51.

5 Metod och genomförande

Metodvalet är beroende av studiens frågeställning och i detta kapitel beskrivs den metod som jag använt för att uppnå de resultat jag erhållit. Det är viktigt att ha ett medvetet och reflekterat förhållningssätt till sina metodval, då de metoder vi väljer styr vad vi upptäcker. De hjälper oss således medvetet eller omedvetet att nå resans mål, det vill säga att uppfylla studiens syfte.⁸² Detta kapitel förklarar vad begreppen innebär och varför jag anser att just dessa passar min studie. Kapitlet avslutas med en beskrivning av mitt tillvägagångssätt.

5.1 Metodansats: kvalitativ ansats

Den forskningsansats som ligger till grund för denna studie är främst kvalitativ. Jag har utifrån min undersökning gjort bedömningen att kvalitativa metoder ger mig tillgång till den empiriska information som jag anser vara nödvändig för studien. Syftet med en kvalitativ studie är att komma så nära undersökningsobjektet/objekten som möjligt, den situation som individen eller organisationen befinner sig i. I kvalitativa studier är forskarens roll att försöka se världen utifrån det/de undersökta perspektiv.⁸³ Kvalitativa metoder innebär att man undersöker vissa företeelser och fenomen utan att göra anspråk på att de resultat man erhållit skall vara representativa eller giltiga i allmänhet eller för större grupperingar.⁸⁴

Mitt syfte är att studera och få en insikt i hur barn uppfattar magi på film. Kvalitativa metoders styrka är att de ger en komplex helhetsbild, de möjliggör en ökad förståelse för sociala processer och sammanhang. I kvalitativa studier är forskarens uppfattning och tolkning av information det viktigaste.⁸⁵ Jag har således inte för avsikt att dra några generella slutsatser utan jag har, som ovan nämnt, mer en ansats av att skapa förståelse.

Kvalitativa studier går in på djupet istället för på bredden, vilket innebär att bara en eller några få objekt studeras, men att de istället studeras ingående. Ytterligare ett kännetecken på kvalitativa metoder är deras flexibilitet. Den information som kommer upp under själva studiens gång kan utnyttjas och anpassas till det fortsatta arbetet.⁸⁶

5.2 Insamling av material

Ett avgörande kriterium på studiens vetenskaplighet är arbetsgången för hur material insamlas. Studiens syfte kommer att styra insamlingsmetoden.⁸⁷ Insamlingsmetoden är en av de viktigare delarna i arbetet och det tillvägagångssätt man väljer bör söka svar på den/de frågeställning/ar man valt. Det handlar således om att samla in ett så omfattande underlag som möjligt för att understödja syftet med studien.⁸⁸ I min studie har jag hämtat och använt mig av material från olika källor för beskrivning och analys. Uppgifter har hämtats från litteratur och det empiriska materialet bygger på intervjuer.

⁸² Ejvegård Rolf, *Vetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur, 1996, s. 29-30.

⁸³ Holme I M & Solvang B K, *Forskningsmetodik - om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund: Studentlitteratur, 1991, s.100.

⁸⁴ Red. Marander-Eklund L., Illman R., Henriksson B., *Metodkompassen - kulturvetarens metodbok*, Åbo: Åbo Akademi, 2004, s.51.

⁸⁵ Holme I M & Solvang B K, *Forskningsmetodik - om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund: Studentlitteratur, 1991, s. 85, s. 87.

⁸⁶ Repstad Pål, *Närhet och distans - kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur, 1993, s.10-11.

⁸⁷ Red. Marander-Eklund L., Illman R., Henriksson B., *Metodkompassen - kulturvetarens metodbok*, Åbo: Åbo Akademi, 2004, s.295.

⁸⁸ Sjöström Ulla, "Hermeneutik- att tolka utsagor och handlingar", 1994, s.80, Ur Kompendium 2 fortsättningskurs i Barnkultur Stockholms universitet.

5.3 Primärkällor: intervjuer

En stor del av min datainsamling utgörs av primärkällor, det vill säga den information som jag själv samlat in. Jag har använt mig av intervjuer för att kunna nå barns personliga erfarenheter och få svar på specifika frågeområden. Anledningen till detta val av materialinsamling var att med intervjuer kunde jag följa upp respondenternas svar direkt och få möjlighet till diskussion, vilket ligger i linje med min kvalitativa ansats. Intervjuer är vanligt förekommande vid skapandet av ett kvalitativt forskningsmaterial, av den orsaken att intervjun är ett legitimt sätt att närma sig andra människor. Intervjuer kan vara ett sätt att tillsammans med respondenterna skapa kunskap, då kunskapen föds i en interaktivt förhandlande diskussion. Dialogen innebär en primärdialog mellan forskaren och respondenten och utöver denna dialog skapas en skuggdialog. Skuggdialogen är den dialog som består av den förförståelse som respektive deltagare bär med sig. Denna dialog blir således en outtalad dialog som påverkar intervjuerna och som parterna för med utgångspunkt i respektive föregripande förståelse. Detta innebär att en intervju aldrig kan vara förutsättningslös utan den vägleds av förväntan och medvetenhet om deltagarnas historiska, sociala och kulturella förförståelse.⁸⁹

En annan aspekt av intervjuer som bör beaktas är hur respondenternas självpresentation ställs i relation till andra verklighetsbilder och lokala kontexter. Detta till trots finns det många fördelar med ett muntligt forskningsmaterial. Kontakten kan vara mycket givande i en intervjusituation trots att den bara varar en kort stund. I en intervju berättar respondenterna ofta på ett spontant, icke-tillrättalagt och personligt sätt samtidigt som intervjun skapar möjligheter till fördjupning inom vissa ämnen. Denna självpresentation som intervjun avhandlar gäller både den vuxne respondenten och barnet. Intervjun är ett sätt att komma åt individers personliga upplevelser av händelser och intryck av omvärlden och ger en möjlighet att studera hur erfarenheter gestaltas.⁹⁰

Det är viktigt att den person som skall intervjuas uppmuntras till att berätta och detta görs genom att skapa en förtroendefull atmosfär mellan intervjuaren och respondenterna. Intervjuaren bör indikera att det finns gott om tid och att han/hon är följsam i situationen.⁹¹

Det finns en rad olika former av intervjuer. Jag ansåg att ostrukturerade intervjuer lämpade sig bäst för min undersökning. Ostrukturerade intervjuer ger en större frihet och utrymme för den som intervjuas att uttrycka sin åsikt utan att tvingas svara på ett standardiserat sätt. Detta ligger även i linje med min kvalitativa ansats. Den ostrukturerade intervjun är friare och inte lika bunden till specifika frågeformuleringar och frågorna behöver inte ställas i en speciell ordningsföljd. Intervjuaren kan sägas arbeta efter ett tema och man använder sig ofta av öppna frågor i stället för att arbeta med färdigformulerade frågor.⁹² Med öppna frågor menas att forskaren låter den som intervjuas själv formulera svaret och detta medför en möjlighet för forskaren att bättre förstå vad respondenten menar. Den strukturerade frågan ger mindre möjligheter för respondenten att svara på något annat sätt än det frågekonstruktören bestämt sig för.⁹³ Fördelen med ostrukturerade intervjuer var också att det underlättar vid barnintervjuer. Detta på grund av att jag på så sätt var fri att anpassa mina frågor till det

⁸⁹ Red. Marander-Eklund L., Illman R., Henriksson B., *Metodkompassen - kulturvetarens metodbok*, Åbo: Åbo Akademi, 2004, s.94-95.

⁹⁰ *ibid.*

⁹¹ *ibid.*, s. 98.

⁹² *ibid.*, s. 81-82.

⁹³ Trost Jan, *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur, 1997, s. 20-21.

enskilda barnets verbala förmåga och dess utvecklingsnivå. Spridningen i ålder hos barnen var inte så stor men ur utvecklingspsykologiskt perspektiv var spridningen mycket större.

5.3.1 Barnintervjuer

”Att tala med barn är en konst. Men att verkligen lyssna är en ännu svårare konst”⁹⁴

Att göra intervjuer med barn är ett arbete med många svårigheter. Oavsett vilken yrkesfunktion intervjuaren innehar är det viktigt att skapa en trygg omkringliggande förutsättning för barnet. Den sociala kontexten påverkar utfallet av intervjun och tanken bakom riktlinjerna är att undvika negativ påverkan genom att skapa en trygg intervjumiljö.⁹⁵ En lugn plats är en viktig förutsättning för att barnet inte skall tappa koncentration och intresse.⁹⁶ För att kunna utföra kompetenta intervjuer krävs det en medvetenhet om komplexiteten i bedömningen av vad barn kan eller skulle kunna förtälja. För att förstå barns kompetens och komplexitet bör man beakta kognitiv och perceptuell utvecklingspsykologi, det vill säga hur barnet tolkar världen och sin specifika plats i den och barns kunskaps- och tankemässiga utveckling. Den kognitiva förmågan är av stor betydelse för barnets förmåga att berätta detaljerat. Förmågan hos en vuxen intervjuare att få fram ett barns version handlar om hur barnens förmågor och begränsningar uppfattas av den vuxne. Förmågan att minnas avtar ofta med tiden och små barn påverkas ofta mer av hur lång tid som gått mellan händelsen och tidpunkten för redogörelsen. Detta innebär att frågor som ställs till ett litet barn ska relateras till det aktuella barnets kunskapsbas och förmåga att resonera. Intervjuaren ska kunna anpassa sina frågor efter den nivå barnet befinner sig på och integrera intervjun till de aktuella förutsättningarna. Med barn handlar det ofta om att aktivt lyssna på deras berättelser utan att ge för snabba svar tillbaka. Ibland behöver de mindre barnen mer tid att fundera på ett svar och intervjuaren bör visa att han/hon är uppriktigt intresserad och inte stressa fram ett svar.⁹⁷

Forskare är ense om att barnintervjuer ofta kan underlättas med hjälp av öppna frågor. Detta på grund av att man undviker onödiga påverkan och intervjuaren kan söka information utan att föreslå alternativa svar. Fokuserade och ledande frågor kan, med barn, resultera i felaktiga svar.⁹⁸ Syftet med dessa intervjuer är således att möjliggöra spontana redogörelser där intervjuaren följer upp vad barnet egentligen menar. Det är viktigt att tänka på att använda ett för barnet anpassat språk och att inte avbryta barnet i en redogörelse.⁹⁹ Det är barnets uppfattning som är det centrala. Andra faktorer som kan påverka barnet negativt i en intervjusituation är beröm, framförallt under arbetets gång. Barn, precis som vuxna, vill ofta vara intervjuaren till lags och kan säga det de tror passar intervjuaren och som kan ge ytterligare beröm.¹⁰⁰

I stort sett handlar mötet med barnet om att det skall vara barnorienterat. Tidpunkten för intervjun får gärna vara anpassad till barnets livssituation då ett barn kan bli distraherat om han/hon får avstå från ett för honom/henne viktigt arrangemang. Avgörande för vilken kvalitet intervjun kommer att få är intervjuarens sätt att fråga. Med yngre barn kan man behöva någon

⁹⁴ Cederborg Ann-Christin, *Barnintervjuer - vägledning vid utredningsarbete*, Stockholm: Liber AB, 2000, Aronsson 1996 citerad på s. 12.

⁹⁵ *ibid.*, s.45.

⁹⁶ Doverborg E & Pramling Samuelsson I, *Att förstå barns tankar- metodik för barnintervjuer*, Stockholm: Liber AB, s.25.

⁹⁷ Cederborg Ann-Christin, *Barnintervjuer - vägledning vid utredningsarbete*, Stockholm: Liber AB, 2000, s. 50-59.

⁹⁸ *ibid.*, s.19, s.29.

⁹⁹ *ibid.*, s.34-37.

¹⁰⁰ *ibid.*, s.62-63.

form av hjälpfrågor för att de lättare skall kunna förstå, utan att för den skull påverka barnet.¹⁰¹ Det är viktigt att intervjuaren från första början bygger upp en god relation till barnet vilket motiverar barnet till att vara informativt. Det är också bra om intervjuaren undviker att repetera samma fråga för det kan medföra att barnet kan ändra sina svar på grund av osäkerhet. De kan tro att det var något fel i det tidigare svaret och börja fundera på om intervjuaren vill ha ett annat svar.¹⁰²

5.3.2 Urval av intervjupersoner

Jag valde att samtala med barn mellan 8 och 13 år i denna studie, då jag är intresserad av att undersöka det magiska tänkandet hos barn i denna ålderskategori.

Min ambition var att intervjua tio barn. Jag ansåg att detta antal borde ge mig en lagom stor mängd material för att hålla ett rimligt omfång på min undersökning. Med en så liten grupp deltagare insåg jag dock att det inte var möjligt att få fram några generaliserbara resultat. Intervjupersonernas uppgift blir i stället att ge några individuella nedslag på fenomenet jag ämnat studera.

Det första syskonparet har föräldrar med utländskt härkomst (pojke 11 år och pojke 8 år). De innehar en minimal sagotradition hemma. Sagoläsning är inte något som prioriteras inom denna familj. Barnens föräldrar tror inte nämnvärt på fantasins roll i utvecklingen utan innehar en mer realistisk framtoning i barnens uppfostran och syn på magiska företeelser. Familjen har en stark jultradition med bland annat närvaron av en jultomte samt en tradition med en tandfé som hämtar barnens tänder och byter ut tänderna mot pengar. Denna familj innehar inga husdjur.

Det andra syskonparet har också föräldrar med utländsk härkomst (flicka 11 år och pojke 8 år). I likhet med den andra familjen finns det ingen utbredd sagotradition i hemmet. Barnens mamma är spirituell och tror på andliga väsen, såsom spöken. Familjen har ett stort julfirande då hela släkten samlas under närvaron av en jultomte. Denna familj innehar inga husdjur.

Fyra barn har föräldrar med svenskt ursprung, (flicka 8 år, flicka 10 år, pojke 9 år samt pojke 10 år). Dessa barn kommer från familjer där sagor och sagoläsning utgör en viktig del i vardagen. Föräldrarna har under barnens uppväxt haft sagoläsning som en naturlig del av nattningsprocessen. Dessa barn har föräldrar som inte avvisar tanken på magiska företeelser och oförklarliga fenomen. Familjerna har starka jultraditioner med närvaro av en jultomte. Dessa familjer innehar husdjur.

Två barn har föräldrar med svenskt ursprung, (flicka 9 år och pojke 13 år). Dessa barn kommer från familjer där sagor och sagoberättande inte innehar en stor del av vardagen. Föräldrarna till barnen tror inte nämnvärt på magiska företeelser och uppmuntrar inte heller barnen att tro på det övernaturliga. Familjens traditioner är i likhet med de andra barnens i huvudsak inriktade på julfirande under närvaron av en jultomte. Dessa familjer innehar husdjur.

5.3.3 Genomförande av intervjuer

Innan intervjuerna genomfördes gjorde jag en förfrågan till släkt och vänner för att utröna vilka barn som ville medverka i studien. Totalt anmälde 10 barn sitt intresse att bli

¹⁰¹ Cederborg Ann-Christin, *Barnintervjuer - vägledning vid utredningsarbete*, Stockholm: Liber AB, 2000, s.65-67.

¹⁰² *ibid.*, s.87, s.119.

intervjuade. Könsfördelningen hos barnen var 4 flickor och 6 pojkar mellan 8 och 13 år. Flickorna var i åldrarna 8, 9, 10 samt 11 år och pojkarna var 8, 8, 9, 10, 11 samt 13 år. Två pojkar på 8 år, en flicka på 11 år samt en pojke på 11 år har föräldrar med utländsk härkomst. En pojke på 8 år och en pojke på 11 år är syskon och en flicka på 11 år och en pojke på 8 år är även de syskon. Jag kände barnen relativt väl innan undersökningen påbörjades. Intervjuerna ägde rum i min lägenhet i Stockholm vid fem tillfällen. Varje person intervjuades individuellt och varje intervju varade i ca 15 minuter. Alla respondenter hade blivit instruerade att se filmerna innan intervjutillfället, så att intrycket skulle vara färskt i minnet. Detta till trots visade jag utvalda filmklipp från båda filmerna, för att möjliggöra bredare diskussioner.

5.3.4 Intervjuupplägg

Hur intervjun läggs upp och vad den kommer att avhandla är beroende av det kunskapsmål som forskaren är intresserad av. I denna studie ligger kontexten och tankarna i fokus. Jag är framförallt intresserad av de personliga erfarenheterna och de subjektiva synsätt som varje individ kan förmedla. Frågorna är därför mycket öppna formulerade och det som intresserade mig var att ta reda på varje åskådares unika synsätt. För att nå varje persons upplevelse delade jag upp intervjun i olika sekvenser utifrån de åtta filmklipp som jag valt, fyra från *Harry Potter och den flammande bägaren* och fyra från *Berättelse om Narnia: Häxan och Lejonet*. Dessa filmsekvenser presenteras under rubriken filmurval nedan. Tanken var att filmsekvenserna skulle ge upphov till diskussioner som i sin tur skulle mynna ut i barnets totala uppfattning om magi. Meningen var inte att jag slaviskt skulle följa en färdig mall med utvalda frågor utan filmsekvenserna skulle snarare hjälpa mig få med de aspekter som jag var intresserad av. Jag ville så långt som möjligt låta dem som jag intervjuade prata fritt och inte vara bundna till i förväg uppställda frågor som skulle besvaras i en viss given ordning. På så sätt hade varje enskild individ större möjlighet att fritt delge för honom/henne viktiga upplevelser, känslor och åsikter. Denna relativt fria form av intervju möjliggjorde att ge mig en ökad förståelse av ämnet. Jag jämförde sedan de uppgifter och erfarenheter om ämnet som respondenterna förmedlat till mig med den information jag tagit del av i litteraturen.

5.3.5 Registrering av materialet

Jag kom fram till att det fanns stora fördelar med att spela in intervjuer på band. Detta för att det är mycket svårt att konstant föra anteckningar under samtalens gång. För analysen av intervjuerna är det viktigt att inget utelämnas. Detta gäller i synnerhet intervjuer med barn då de kräver en helt annan uppmärksamhet. Under intervjuerna använde jag mig således av en bandspelare (mp3-spelare), som en hjälp vid den kommande bearbetningen av materialet. Jag ansåg det viktigt att registrera deras upplevelser ordagrant för att så noggrant som möjligt kunna jämföra dem med varandra.

5.4 Sekundärkällor

Tryckta sekundärkällor har använts som grund till min studie och som ett komplement till de primära källorna. Det finns en rikedom av material inom detta ämne och jag har använt mig av flera sekundärkällor för att belysa ett och samma fenomen. Jag började med att fördjupa mig i ämnet fantasi och tidigare forskning kring fantasi och barn för att sedan inrikta mig på barns mediaperception.¹⁰³ Jag genomförde litteratursökningar i såväl Stockholms

¹⁰³ Red. Berefeldt Gunnar, Den barnsliga fantasin, Stockholm: Centrum för barnkulturforskning, Stockholms Universitet; Älvsjö: JINAB, 1993. Winick Mariann Pezzella, The television experience: what children see, Beverly Hills: Sage, 1979.

universitetsbiblioteks- och Stockholms Stadsbiblioteks databaser, som Journalisthögskolans och Svenska Filminstitutets databaser och litteratur.

5.4.1 Materialurval

Urvalet är beroende av de uppgifter man vill samla in och det finns alltid komplikationer med att göra urval. Jag har valt *Harry Potter och den flammande bågaren* och *Berättelsen om Narnia: Häxan och Lejonet* dels på grund av att de båda är filmer med magiska inslag ("fantasy" filmer), dels på grund av deras kategoriserade målgrupp, familj/ungdom. Båda filmerna är från 11 år och jag ämnade använda två filmer vilkas målgrupper stämmer överens med den för min studie aktuella. Filmernas tänkta målgrupp är 11 år men båda filmerna kategoriseras som familjefilmer, vilket möjliggör en något yngre publik. När gränsen är satt till 11 år får barn som fyllt 7 år följa med i vuxet sällskap. Ingen av filmerna släpptes dubbade på biograferna, utan båda två behöll sin originalversion, vilket på ett sätt uteslöt den allra yngsta barnpubliken från biograferna. De innehar även en hög popularitet hos den målgrupp barn jag ämnar intervjua.

5.5 Källkritik

Jag är medveten om att mitt materialurval inte är fulltaligt, då detta är en begränsad studie. Ett fåtal intervjuer kan inte ge en fulltalig bild, detsamma gäller litteraturen då jag enbart kan använda mig av stickprov och inte täcka hela ämnesområdet.¹⁰⁴

Min intention är att skapa en så pass bred bild av mitt undersökningsområde att jag kan möjliggöra en analys av mitt material.

5.6 Resultatets tillförlitlighet

Denna studie är kvalitativ där intervjuer gjorts med barn i varierande åldrar för att få ta del av deras personliga uppfattningar om magi. Eftersom samtliga respondenter är individer med unika erfarenheter kan jag inte bedöma dessa efter tillförlitlighet men det är viktigt att vara medveten om begrepp som validitet och reliabilitet innan studien påbörjas. En studies validitet avgörs av huruvida man studerar det man ämnat studera. En studies reliabilitet handlar om en studies tillförlitlighet.¹⁰⁵ Med detta menar jag att en hög reliabilitet innebär att intervjuerna i mitt fall, är gjorda på ett så korrekt sätt som möjligt för att undvika missförstånd och att materialet blir tillförlitligt i sin helhet.

5.7 Forskningsetik

Som forskare är det viktigt att beakta de forskningsetiska riktlinjer som råder redan innan studien påbörjas. Vetenskapsrådet har sammanställt fem viktiga punkter som har till syfte att ge normer för en god avvägning mellan forskningskrav och individskyddskrav. Problem kan variera från fall till fall och principerna utgör enbart riktlinjer, men dessa kan fungera som vägvisare inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.

- Informationskravet: forskaren skall informera de av forskningen berörda om den aktuella forskningsuppdragets syfte.
- Samtyckeskravet: deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan.

¹⁰⁴ Wedin L. & Sandell R., Psykologiska undersökningsmetoder: en introduktion, Lund: Studentlitteratur, 2004, s.50-54.

¹⁰⁵ Thurén Thorsten, Vetenskapsteori för nybörjare, Stockholm: Liber AB, 1991, s.22.

- Konfidentialitetskravet: uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem.
- Nyttjandekravet: uppgifter insamlade om enskilda personer får endast användas för forskningsändamål.
- Rekommendationer: forskaren bör ge uppgiftslämnare tillfälle att ta del av etiskt känsliga avsnitt, kontroversiella tolkningar etc. innan rapporten publiceras. Forskaren bör fråga uppgiftslämnare om de önskar få veta var rapporten publiceras eller få en rapport.¹⁰⁶

Catharina Hällström skriver i sitt arbete ”Etiska överväganden när barn är informanter samt vid tolkning av barns utsagor”¹⁰⁷ att etiska frågor och överväganden är mycket svåra att finna svar på men viktiga att belysa. Hällström menar vidare att den humanistiska människosyn en forskare innehar bestämmer de etiska riktlinjerna i det vetenskapliga arbetet. Hon skriver att det är problematiskt att använda sig av barn i forskningssammanhang då de etiska frågorna rörande integritet och respekt konstant bör tänkas över.¹⁰⁸

Nya etiska forskningsaspekter har uppmärksammats allteftersom barn mer och mer betraktas som sociala aktörer. Vid studier med barn är det viktigt att förutom att beakta Vetenskapsrådets riktlinjer, dessutom beakta frågor rörande förtrolighet, urval och vilka konsekvenser resultatet av studien kan få för barn såväl specifikt som generellt. Det är betydelsefullt att inse att den vuxna forskaren ofta har ett övertag i jämförelse med barnen och att man inte kan förutsätta att barnen förstår innebörden av arbetet. Ansvar för den etiska bedömningen ligger hos forskaren. När barn som informanter ses som sociala aktörer kan man inte hävda att barn är för små för att ha åsikter om den forskning de blir delaktiga i. Etiska reflektioner måste ständigt pågå eftersom nya etiska dilemman kan uppstå allteftersom arbetet fortskrider. Vikten av att etablera en god relation till barnen innan studiens början betonas ofta men det är lika viktigt att tänka på hur relationen avslutas efter studien. Man bör beakta hela den kontext barnet befinner sig i för att få en så hög validitet som möjligt i arbetet.¹⁰⁹

Det är mycket svårt att forska i någon annans upplevelse och det är ännu svårare att forska inom barns upplevelsevärldar. Heather Montgomery refererar till detta och betonar vikten av att kontextualisera sin studie. Vid barnintervjuer bör man beakta att studien inte har samma relevans för barnet som för forskaren. Om en vuxen person har ett syfte med studien är det lätt att missuppfatta och misstolka vad ett barn menar, då forskaren kan vinkla uppgifterna för att komma närmare sin hypotes.¹¹⁰

5.8 Filmurval

5.8.1 *Harry Potter och den flammande bägaren*

Filmen *Harry Potter och den flammande bägaren* bygger på boken med samma namn, skriven av den engelska författarinnan J. K. Rowling. *Harry Potter och den flammande bägaren* är den fjärde filmen om Harry Potter och den kom ut 2005. För filmens regi står

¹⁰⁶ *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Vetenskapsrådet 1990/2002.

¹⁰⁷ Hällström Catharina, ”Etiska överväganden när barn är informanter samt vid tolkning av barns utsagor”, Centrum för barnkulturforskning: Pedagogiska institutionen: Stockholms universitet, 2005.

¹⁰⁸ *ibid.*, s.3, s.10-11.

¹⁰⁹ Löfdahl Annica, *Förskolebarns lek: en arena för kulturellt och socialt meningsskapande*, Karlstad Universitet: Institutionen för utbildningsvetenskap, 2002, s.61, 197.

¹¹⁰ Montgomery Heather, *Public vice and private virtue*, Cambridge university, 1997, s.16.

Mike Newell och huvudrollen som Harry Potter gestaltas av skådespelaren Daniel Radcliffe. Samtliga Harry Potter-filmer har manus av Steven Kloves.

När det stod klart att den fjärde Harry Potter-boken blev en succé började filmbolaget Warner Bros arbeta med en serie filmer baserade på böckerna. Den första filmen, som var en relativt trogen filmatisering av den första boken, kom 2001 och tanken är att alla böcker skall bli filmer.

Filmerna har ytterligare ökat framgången med Harry Potter, och omgärdas av en enorm publicitetsapparat. De första tre filmerna kom på första, andra, respektive andra plats bland inkomstbringande filmer för sina premiärår. De har i hela världen hittills dragit in över 2,6 miljarder dollar.¹¹¹

5.8.1.1 Handling

Under det fjärde året på magiskolan Hogwarts rör sig det mesta om en urgammal tradition: Triwizard-turneringen. Harry Potter blir mystiskt nog utvald att tävla i den prestigefyllda turneringen i magisk trekamp, en spännande internationell tävling som utmanar honom mot äldre och mer erfarna studenter från Hogwarts och två europeiska trollkarlsskolor. I tävlingen får eleverna uppvisa styrka, listighet och mod. De får tävla under vatten bland sjögräs, i gigantiska arenor med drakar och i svårgenomträngliga labyrinter. Samtidigt sänder anhängare till Harrys ärkefiende, den ondskefulle Lord Voldemort, en våg av skräck genom trollkarlsvärlden.

5.8.1.2 Utvalda filmsekvenser

Jag har valt nedan redogjorda filmsekvenser eftersom de tar upp magiska företeelser. Visserligen är denna film fylld med magi men dessa sekvenser ansåg jag vara särskilt användbara vid skapandet av dialoger med barnen om magiska företeelser i allmänhet och inte bara magi som är knuten till filmen.

Filmsekvens 1: Här får vi se hur Harry Potter går in i familjen Weasleys tält. Tältet som ser ordinärt ut på utsidan visar sig innehålla salliknande rum och Harry utropar att inget går upp mot magi.

Filmsekvens 2: Scenen visar en intervju med Harry innan turneringen har påbörjats. Under intervjun använder reportern en snabbcitatt-penna, vilket innebär en penna som skriver av sig själv.

Filmsekvens 3: Här skall Harry ta ett bad och när han sätter på vattnet är det tre olika färger på vattnet, rött, gult och grönt. Man ser även att ikonerna i fönstret blir en levande varelse som kammar sitt hår under tiden Harry badar. Harry samtalar även med flickan Murtle, som är ett spöke.

Filmsekvens 4: I denna scen ser vi ett skepp som åker rakt ner i havet i stället för att färdas ovanpå vattenytan, som normalt är fallet. Ovanför skeppet flyger enhörningar som drar en vagn.

---

¹¹¹ <http://harrypotter.se.warnerbros.com/home.html>, 2006-09-20, tidpunkt: 20.13.

5.8.2 Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet

Filmen *Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet* baseras på den andra och den fjärde boken av de sju böckerna i serien *Berättelsen om Narnia*, (*Häxan och lejonet* och *Caspian, prins av Narnia*). Filmen är från 2005 i regi av Andrew Adamson och producerad av Oscarbelönade filmskaparen Mark Johnson. Adamson har även skrivit manus till filmen tillsammans med Emmyvinnaren Anne Peacock samt skribenterna Christopher Markus och Stephen McFeely.

Denna berättelse har uppskattats över hela världen och bokserien har sålt över 85 miljoner exemplar på 29 olika språk. Endast J.K. Rowlings *Harry Potter* böcker besejrar C. S. Lewis *Narnia* som den mest populära bokserien någonsin.¹¹²

5.8.2.1 Handling

De fyra syskonen Pevensie, Lucy, Edmund, Susan och Peter, lever i England under andra världskriget. I och med kriget tvingas barnen flytta till ett gods som ägs av en professor Digory Kirke. Under en kurragömmalek på det stora godset hittar den minsta flickan Lucy en garderob som hon går in i. Den visar sig vara en ingång till landet Narnia, ett magiskt och en gång fridfullt land som befolkas av talande bestar, dvärgar, fauner, kentaurer och jättar. Landet styrs av den Vita Häxan som sett till att evig vinter härskar. Tre av barnen bestämmer sig för att befria landet från Häxan med hjälp av lejonet Aslan, medan den fjärde istället ställer sig på Vita Häxans sida.

5.8.2.2 Utvalda filmsekvenser

Skälet till att jag valt nedan redogjorda filmsekvenser är på grund av att de fångar upp det magiska tänkandet som genomsyrar denna film. Jag ämnade även här välja ut filmsekvenser som möjliggör breda diskussioner, som inte fokuseras på filmen utan på magi i största allmänhet.

Filmsekvens 5: Under denna scen får vi se hur Vita Häxan använder sin magi för att ge Edmund varm dryck och turkisk konfekt.

Filmsekvens 6: Scenen introducerar talande djur, då familjen Bäver börjar prata med syskonen Pevensie och gränserna mellan människor och djur löses upp.

Filmsekvens 7: Här möter barnen jultomten som har kommit tillbaka till Narnia, efter att ha varit frånvarande i över 100 år. I Narnia har man således inte firat jul under hela Vita Häxans regim.

Filmsekvens 8: I denna scen får man se hur barnen har vuxit upp i Narnia och hur de hittar tillbaka till garderoben när de är äldre. Tiden går emellertid olika snabbt i Narnia och i verkligheten och när syskonen går in i garderoben kommer de ut som barn på andra sidan.

---

¹¹² <http://disney.go.com/narnia/>, 2006-09-20, tidpunkt: 19.40.

6 Resultatredovisning

Jag inleder detta kapitel med att betona att resultatet är forskarens tolkning. De svar jag erhållit från barnen tolkas och förtydligas av mig som forskare och det finns alltid möjligheter att man missförstår eller läser in andra betydelser än vad barnet åsyftat. Kapitlet inleds med en presentation av resultaten från intervjuerna uppdelade efter filmsekvenserna och avslutas med övriga intervjuresultat. För att underlätta och tydliggöra redovisningen har jag använt mig av förkortningar. De barn som har föräldrar med utländsk härkomst betecknas med ett (u) efter köns- och ålderbeskrivningen. De barn som är syskon betecknas likaså med en bokstav, (s). Eftersom det är två syskonpar blir benämningen (s1) för det syskonpar som består av en pojke på 11 år och en pojke på 8 år och (s2) för det syskonpar som består av en flicka på 11 år och en pojke på 8 år. Dessa förkortningar kommer att användas fortsättningsvis i uppsatsen.

6.1 Resultat från intervjuerna

6.1.1 Filmsekvens 1

Efter denna sekvens kom följande frågor upp till diskussion: kan ett tält bli större än vad det ser ut?, vad är magi?, hur blir man en person som kan trolla?, finns magiska trollspön? samt kan vem som helst använda ett magiskt trollspö? Den första frågan diskuterades länge och väl men nästan alla barn kom fram till att det är något som görs på film och inte kan göras på riktigt. En flicka på 11 år (u) (s2) sade uttryckligen att ”det måste du väl förstå att det är sånt man gör på film”. Det fanns emellertid skilda meningar hos barnen. En pojke på 9 år sade först att det var en omöjlighet men efter att ha tänkt efter sade han att man kunde göra så med hjälp av magi, men att man då måste vara mycket skicklig på att utföra magi. En annan pojke på 8 år (u) (s1) sade att man kunde göra ett tält större om man kunde trolla eller om man var magiker. ”Tältet blir större bara om man kan trolla” och en tredje pojke på 10 år svarade kort och gott ja, ett tält kan bli större än vad det är. I och med detta kom vi in på vad magi egentligen är och de enskilda diskussionerna blev livligare då ämnet, enligt barnen, var invecklat. Samtliga av mina respondenter tyckte att det var en besvärlig fråga. De kom fram till att magi var ”kul”, ”komplicerat” och ”samma sak som att trolla” för att nämna några exempel från de respondenter som berörde frågan.

Frågan om magi vidareutvecklades till: hur blir man en person som kan trolla och kan vem som helst använda ett magiskt trollspö? Finns magiska trollspön överhuvudtaget? Fyra barn tyckte att det var självklart att de fanns, två barn var osäkra och fyra barn trodde inte alls på magiska trollspöns existens. En flicka på 11 år (u) (s2) exemplifierade sin åsikt med att säga att ”det är klart att det finns trollspön men det händer inget” och en pojke på åtta år (u) (s2) sade kort att ”alla trollkarlar har väl det, så då finns dom väl”. Jag fick varierande svar på vem som kan använda ett magiskt trollspö och hur man blir en person som kan trolla. En flicka på 10 år sade att det var bara magiska personer som kunde ha trollspön men att vem som helst kunde bli magisk om man lärde sig magi. En pojke på 9 år berättade att man måste öva för att kunna bli en person som kan trolla, som Harry Potter. Harry Potter har övat in sina färdigheter, eftersom han var ett helt vanligt barn i den första filmen. Pojken menade att alla kan lära sig att trolla. En flicka på 11 år (u) (s2) sade på liknande sätt att det viktiga var att man tränade mycket men hon betonade att det inte var vem som helst som kunde trolla utan att man i så fall måste födas till trollkarl för att få den färdigheten. Denna åsikt delades av hennes bror, en åttaårig pojke (u) (s2), som också sade: ”man föds till att kunna trolla”. ”Vem som helst kan inte bli trollkonstnär utan man måste ha medfödda egenskaper för att kunna lära sig magi. Jag kan till exempel aldrig lära mig att trolla eller använda ett trollspö”.

Samtliga respondenter betonade att de ville kunna lära sig trolle eftersom magin ger fantastiska möjligheter. En pojke på 11 år gav förklaringen ”det är fint att trolle” till varför han ville lära sig det.

6.1.2 Filmsekvens 2

Efter att ha sett detta filmklipp diskuterade vi främst två frågor: kan en penna skriva av sig själv? och är magi på riktigt? På den första frågan var alla mina respondenter eniga i sitt svar. Inte ett enda barn trodde att en penna kan skriva av sig själv utan man menade att det är människor som styr vad pennor ska skriva. En flicka på 8 år broderade svaret med att säga ”jag kan skriva med pennan men pennan kan inte skriva av sig själv”. Hon tillade att hon däremot inte kunde skriva ”fina saker” men att det ändå var hon som styrde pennan. Vi började diskutera om magi är på riktigt och barnen kom fram till att magi är skilt från vardagslivet och sker på film. Detta innebar att samtliga av mina respondenter gjorde en skillnad mellan det vanliga livet och det som man ser på film. En flicka på 9 år förklarade tankegången genom att dra paralleller med de riktiga trollkonstnärerna och de som finns på film. ”De riktiga trollkonstnärerna kan inte trolle fram vad som helst utan de kan bara typ dra ut kaniner ur hatten men de på film kan göra så att saker bara kommer.”

6.1.3 Filmsekvens 3

Denna sekvens gav upphov till diskussioner gällande vattnet, fönsterikonerna och spöken. Ämnen som berördes var; kan vatten ha olika färger och fortfarande vara vatten?, kan en bild i ett fönster röra sig och bli levande? samt finns det spöken? Den första frågan har sitt ursprung i scenen när Harry ska ta ett bad och tappar upp vatten. Vattnet som kommer från kranen innehåller olika färger. Att vattnet var färgat noterades emellertid enbart av hälften av mina respondenter. De barn som noterat detta hade olika förklaringar till fenomenet. En pojke på 13 år trodde att det var hälften vatten och hälften sockerdricka. Denna förklaring har sin grund i hans övertygelse att vatten inte kunde innehålla olika färger utan därav följer att någon måste ha lagt till något i vattnet för att ändra färgen. En flicka på 8 år förklarade fenomenet med att det var magiskt vatten som bara fanns på Hogwarts. Denna åsikt delades av de tre andra barnen som hade upptäckt vattnets skiftande färger.

Den andra diskussionen handlade om hur bilden i fönstret helt plötsligt kunde bli levande. Kan detta hända på riktigt? Klarläggandena var många och de flesta förklarade detta fenomen utifrån magi. En flicka på 9 år klargjorde denna märkliga företeelse med att säga att det inte är på riktigt, ”det är bara en film”. En pojke på 9 år lade till ytterligare en aspekt, förutom att det är omöjligt för en bild att bli levande så finns inte heller sjöjungfrur på riktigt (det var en sjöjungfru som blev levande i fönstret). En pojke på 13 år beskrev företeelsen som ogenomförbar och osannolik, eftersom bilden i fönstret inte borde kunna röra på sig då det ”bara är en ritad bild”. En pojke på 11 år (u)(s1) förklarade att eftersom ”flickan i fönstret inte ens kunde röra sina armar eller ben innan Harry badade, var det inte på riktigt”. En pojke på 8 år (u) (s1) menade att ”fönstret var ju på Hogwarts och självklart gjort av magi på skolan”. Han tyckte således inte att det var något egendomligt med detta fönster eftersom fönstret befann sig på ett magiskt område och att det tillhörde magins principer att vända upp och ner på allt man tidigare lärt sig.

Den sista diskussionen handlade om spöken. Många av barnen sade sig tro på spöken och tyckte således inte det var märkligt att Harry pratade med ett spöke. En pojke på 8 år (u) (s2) sade att ”spöken finns överallt men man kan inte alltid se dem”. En pojke på 8 år (u) (s1) sade emellertid att det inte finns spöken utan att de bara existerar i filmens värld. En flicka på 11 år (u)(s2) tvekade innan hon svarade men efter några minuters tveksamheter sade hon att hon

trodde att det fanns spöken. En pojke på 11 år (u)(s1) tillade att ”om spöken fanns på riktigt så skulle alla gå omkring och vara rädda hela tiden och då skulle samhället inte fungera”.

6.1.4 Filmsekvens 4

Efter denna sekvens utvecklades diskussionen till att handla om tekniska möjligheter och funktionsmässigt svårbegripliga fenomen som till exempel; kan ett skepp åka rakt ner i havet i stället för att färdas ovanpå vattenytan, som normalt är fallet?, finns enhörningar?, kan hästar flyga? samt kan människor flyga?

Skeppet visade sig vara källa till de djupaste diskussionerna hos barnen. De vägde möjligheter och brister och tänkte länge och väl innan de svarade. En pojke på 10 år förklarade fenomenet med att säga att ”det är omöjligt att ett skepp åker ner i vattnet för då skulle inte människorna kunna andas, om de inte har hajhuvuden förstås”. Detta hade han sett bevis på tidigare i filmen, när en av huvudpersonerna skapade ett hajhuvud för att kunna andas under vattenytan. En flicka på 9 år sade att ”om det fanns några på båten skulle de simma upp men eftersom man inte såg några som simmade upp till ytan är detta omöjligt i verkliga livet”. En pojke på 8 år (u) (s2) beskrev händelsen som omöjlig och överklig då ”ett skepp bara kan åka rakt ner i havet om det sjunker annars åker det på vattnet”. Denna förklaring fick jag från ytterligare ett barn, en flicka på 11 år (u) (s2) som sade att detta bara var möjligt om skeppet gick sönder. En flicka på 10 år betonade emellertid att ”om personerna på båten hade cyklop, snorkel eller simglasögon skulle det funka”.

Nästa samtalsämne var enhörningar och hälften av respondenterna var ense om att dessa varelser inte finns på riktigt. ”Det finns inga hästar som kan flyga i verkligheten men på film ser det ut som det”, sa en pojke på 11 år (u) (s1). Flickorna i åldrarna 8-12 var emellertid av en annan mening. Alla fyra flickor trodde på enhörningar och att de fanns i verkliga livet.

Från hästarnas flygegenskaper kom vi in på människors flygegenskaper. Kan människor flyga med hjälp av exempelvis kvastar? Denna diskussion blev inte lika livlig som de tidigare då alla barn förutom ett, ansåg det omöjligt för en människa att kunna flyga. Det enda barnet som trodde på människans flygegenskaper var en flicka på 8 år. Hon menade att ”om man var häxa kunde man flyga på sin speciella kvast och häxor är människor”.

6.1.5 Filmsekvens 5

Eftersom detta klipp var det första från filmen *Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet* berörde vi även magiska garderober och andra världar utöver sekvensen om Vita Häxan och hennes magi. Frågor som kom upp var; kan vem som helst skapa godis och varma drycker så som Vita Häxan gör?, kan en garderob vara mer än en garderob?, är alla garderober magiska?, kan den till och med vara en inkörspport till andra världar? samt kan det finnas magiska världar?

En flicka på 9 år började förklara att ”det som Vita Häxan gör kan man inte göra på riktigt, det är magi och detta är omöjligt att göra själv”. Liknande svar fick jag från flera andra barn men det fanns meningsskiljaktigheter. En pojke på 9 år sade till exempel att ”det beror på vad det är för dryck”. En annan pojke på 10 år menade att vem som helst kan skapa godis som Vita Häxan gör i filmens värld men inte lika ofta.

Garderobdiskussionerna var många och varierande. Majoriteten (sex barn) trodde på existensen av förtrollade garderober. En pojke på 10 år berättade att ”om hans garderob var magisk skulle han gå in i Star Wars och döda alla onda”. En annan pojke på 9 år var tveksam

trots att han sade sig ha varit inne i en magisk garderob en gång. Resten av barnen menade att det är mycket möjligt att det finns magiska garderober men att de själva aldrig sett någon. Ett barn var säker på att det inte finns magiska garderober.

Att garderoberna kunde vara en inkörsport till andra världar fångslade merparten av pojkarna. Pojkarna pratade mycket om andra världar och framförallt Star Wars och om huruvida det var möjligt att åka till Star Wars. En pojke på 8 år (u) (s2) hade tagit upp denna problematik med sin mamma och frågat henne om man kunde åka till Star Wars och i så fall hur man gick tillväga. I samband med detta hade han haft långa utläggningar om denna films oförklarliga tekniska sekvenser. Av detta drog han slutsatsen att det som händer i Star Wars måste vara på riktigt eftersom hans mamma var oförmögen att förklara hur producenterna hade gjort vissa scener. Flickorna var ense om att det inte fanns andra världar.

6.1.6 Filmsekvens 6

Efter att ha sett filmsekvensen där djur talar förde barnen en diskussion om huruvida detta var möjligt även i det verkliga livet. Kan djur tala och talar de i så fall människospråk? Djurdiskussionen utvidgades till att handla om de magiska djurförvandlingar som bland annat togs upp i *Harry Potter och den flammande bägaren*. Frågorna som berörde detta ämne handlade mest om huruvida man kan förvandla människor till djur och tvärtom.

En flicka på 9 år inledde diskussionen med att säga att djur kan tala men att de inte talar samma språk som vi människor. ”De pratar med varandra men det är ett annat ljud, som till exempel när hästar gnäggjar eller hundar skäller.” En pojke på 13 år gav en liknande förklaring till fenomenet. Han sade att ”djur kanske pratar men inte på samma sätt som vi människor”. En pojke på 8 år (u) (s2) menade att talande djur bara var en företeelse som skedde på film. Han trodde inte att djur överhuvudtaget kunde samtala med varandra och menade att ”hundar som skäller eller hästar som gnäggjar pratar inte med varandra”. Ljuden är ofrivilliga spasmer som inte betyder något. Denna uppfattning delades av hans syster, en flicka på 11 år (u) (s2), som ansåg att djur inte har någon språklig förmåga och att kommunikationen mellan människor och djur är obefintlig. Denna åsikt delades av flera barn som inte bara tyckte att filmen var överklig i det avseende att djuren talade människospråk utan även i avseendet att djur kommunicerar sinsemellan. En pojke på 11 år (u) (s1) menade att ”det märks att filmen inte är på riktigt för att om det skulle vara på riktigt så skulle inte djuren prata”.

Förvandlingar var ett ämne som väckte stort intresse hos barnen, och ett ämne som de flesta ville diskutera länge. Samtliga barn var ivriga att berätta för mig om deras syn på förvandlingar. En pojke på 13 år trodde inte på förbannelser eller förvandlingar överhuvudtaget, ”det var löjligt att tro att det skulle finnas på riktigt”. En annan pojke på 11 år (u) (s1) hade en liknande åsikt men belyste det på ett annat sätt ”om det skulle vara möjligt att förvandla människor så skulle jag förvandla alla andra till råttor för då skulle det bara va' jag och då skulle jag gå på bio när jag ville och se vilken film jag ville, då skulle jag se alla actionfilmer som finns, för mig själv utan att nån' stör men det går ju inte, alltså är det omöjligt att förvandla någon”. En flicka på 9 år trodde inte heller på förvandlingar, hon sade kort och gott att det var omöjligt att göra något sådant. En flicka på 10 år trodde däremot på att det var fullt möjligt att förvandla människor till djur och djur till människor ”för det hade hon sett i *Harry Potter*”. Hon menade vidare att man kunde göra vad som helst om man bara var trollkarl. Denna åsikt omfattades också av en flicka på 8 år och en pojke på 9 år, som också trodde det var möjligt.

6.1.7 Filmsekvens 7

I denna scen kommer jultomten tillbaka till Narnia och det var därför ofrånkomligt att detta ledde oss in på diskussioner om sagoväsen i allmänhet. Från att ha diskuterat jultomtens "självklara" existens fortsatte många barn resonera kring sagoväsen som Tandfén, älvor, troll, änglar, féer och häxor. Vad är på riktigt och vad existerar bara i fantasin?

Samtliga barn sade sig tro på jultomtens existens. En pojke på 8 år (u) (s1) exemplifierade sin åsikt genom att förklara att "filmen visar upp en låsastomte eftersom den riktiga jultomten inte skulle ha överlevt i filmens värld". Jultomten skulle ha dött nästan direkt eftersom han inte kan fightas med sin stora mage och inne i filmer måste man kunna fightas bra annars vinner det onda." Han gjorde en tydlig skillnad mellan den "riktiga" jultomten som besöker dem varje jul och den tomte som skildras i filmen. De andra respondenterna var ståndaktiga i sin tro på jultomten och att den tomte som de sett på filmen inte hade några likheter med den "riktiga" jultomten, utan "bara var på låtsas".

Barnen fortsatte diskussionen med att specificera vad som är på riktigt respektive vad som är på låtsas. En flicka på 8 år förklarade att "på riktigt är när man dör och på låtsas är när man till exempel låtsas att man är på Hogwarts". En flicka på 10 år menade att "på riktigt är när det händer grejor på riktigt och på låtsas är när det inte finns saker, när det inte finns några gränser".

Diskussionen fortsatte till att handla om övernaturliga väsen och vad existerar i verkligheten. Två av respondenterna trodde på Tandfén, en pojke på 11 år (u) (s1) och hans lillebror på 8 år (u) (s1). Resten av barnen "visste" att Tandfén inte fanns. Älvor, troll, änglar, féer och häxor rådde det delade meningar om. De flesta flickorna trodde på älvor, änglar och féer men inte på häxor och troll. En flicka på 9 år trodde emellertid på troll och häxor men inte på resten. En pojke på 10 år trodde också att häxor finns på riktigt men han var osäker på älvors, änglars, féers och trolls existens. En annan pojke på 8 år (u) (s1) trodde vare sig på änglar, älvor, féer, häxor eller troll men däremot på trollkarlar och magi.

6.1.8 Filmsekvens 8

Efter denna filmsekvens förde vi diskussioner om tid och tidsuppfattning. Kan tiden gå olika fort? Eftersom detta var den sista filmsekvensen kom vi även in på frågor som berörde platsegenskaper och filmens händelseförlopp. Var ligger Narnia respektive Hogwarts? Kan händelseförloppen i filmerna hända på riktigt?

En flicka på 10 år sade sig tro att tiden kan gå olika fort. Detta hade hon sett i filmen och trodde att något liknande även kunde inträffa i verkligheten. En annan flicka på 11 år (u) (s2) menade att tiden kan gå olika fort beroende var man befinner sig i världen. En pojke på 8 år (u) (s1) motsatte sig detta och var av den åsikten att tiden går lika snabbt överallt i världen. En pojke på 9 år ansåg att "tiden kan gå olika snabbt men bara om man tittar på film". Den mest populära förklaringen hos barnen var att tiden i filmens värld kan gå olika snabbt men att detta inte kan ske i verkligheten. Att tiden innehar olika hastigheter är bara en företeelse i filmens gränslösa värld.

Slutligen diskuterade vi var platserna i filmen egentligen är belägna och på den frågan fick jag varierande svar. Några barn sade att platserna inte fanns på riktigt utan bara kulisser byggda för filmerna. Det fanns emellertid motstridiga uppfattningar. En pojke på 9 år sade att Hogwarts är en plats belägen i England men han kunde inte vidare specificera var. Narnia är enligt honom belägen i en magisk garderob men då han inte tror på magiska garderober kunde

han inte heller specificera dess läge. En pojke på 13 år sade att varken Hogwarts eller Narnia finns på riktigt och därför inte heller är belägna någonstans. En flicka på 10 år trodde att Narnia finns i Helsingborg och Hogwarts någonstans i Stockholm. En annan flicka på åtta år menade att "Hogwarts är en plats långt, långt borta, där det inte finns några hus" och "Narnia låg någonstans på vår planet" men hon kunde inte vidare specificera var. Åsikterna om var platserna är belägna samt dess vara eller inte vara gick således isär.

Barnen var osäkra på om händelseförloppen kunde inträffa på riktigt. Merparten av barnen var ändå överens om att mycket av det som händer i *Harry Potter och den flammande bägaren* mycket väl skulle kunna hända i det verkliga livet. De betonade dock att vissa sekvenser eller skeenden är orealistiska men huvuddragen av händelserna var möjliga att utföra. "Om det skulle hända i verkligheten skulle det inte finnas ljus som flyger i taket eller spöken som talar." En flicka på 8 år menade emellertid att även spökets dialog var realistisk.

Barnen ansåg att händelseförloppen i *Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet* helt och hållet var fiktiva varför ingen trodde att detta kunde hända på riktigt. En flicka på 11 år (u) (s2) gav följande förklaring till sitt påstående: "jag tror inte det kan hända på riktigt eftersom filmen inte är i nutid". Jag bad henne vidareutveckla resonemanget och hon förklarade att barnens kläder och möbler var gammalmodiga och hon hade således svårt att placera händelseförloppet i nutid och trodde därför inte att händelserna kunde ske i dagens moderna samhälle.

7 Analys

Analys innebär att sönderdela något och ordet kommer från grekiskans *analysis* som betyder upplösning. Med en analys menas att till exempel ett problem delas upp i mindre delar och att man därefter undersöker varje del för sig. I allmänhet definieras analys som den procedur genom vilken man löser upp en intellektuell eller substantiell helhet till dess beståndsdelar.¹¹³ I min analys gör jag en kritisk granskning av de svar jag erhållit från barnrespondenterna för att se om jag kan skönja några komparativa mönster. Jag inleder kapitlet med en sammanfattande uppställning för att läsaren utifrån denna kan följa mitt resonemang. Jag har således sammanställt respondenternas svar i en tabell. Denna tabell har syftet att underlätta och åskådliggöra de varierande svar respondenterna förmedlat till mig. Därefter analyserar jag varje filmsekvens för sig med medföljande barndiskussion, med samma uppdelning som i resultatdelen.

7.1 Sammanställning

För att underlätta sammanställningen har jag valt att enbart presentera de magiska företeelser som barnen tror på, tror inte på eller tror kanske på. Jag har således inte valt att åskådliggöra samtliga diskussioner utan en förenklad bild av intervjuerna. Kategorin ”tror kanske på” involverar både svar där barnen är osäkra men också svar där de inte tror att det kan hända på riktigt men med hjälp av magi kan det utföras.

Magiska företeelser /frågeställningar	Kön och ålder	Tror på	Tror inte på	Tror kanske på
Kan ett tält bli större än vad det ser ut?	Flicka 8 år		x	
	Flicka 9 år		x	
	Flicka 10 år		x	
	Flicka 11 år (u)(s2)		x	
	Pojke 8 år (u)(s2)		x	
	Pojke 8 år (u)(s1)			x
	Pojke 9 år			x
	Pojke 10 år	x		
	Pojke 11 år (u)(s1)		x	
Pojke 13 år		x		
Magiska trollspön	Flicka 8 år			x
	Flicka 9 år		x	
	Flicka 10 år	x		
	Flicka 11 år (u)(s2)	x		
	Pojke 8 år (u)(s2)	x		
	Pojke 8 år (u)(s1)		x	
	Pojke 9 år	x		
	Pojke 10 år			x
	Pojke 11 år (u)(s1)		x	
Pojke 13 år		x		

¹¹³ Ritchey Tom, ”Analys och syntes. Om vetenskaplig metod, baserad på en studie av Bernhard Riemann”, artikel från *Svenska Morfologiska sällskapet*, 1991, s.1.

Kan en penna skriva av sig själv?	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år		X X X X X X X X X X	
Är magi på riktigt?	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år		X X X X X X X X X X	
Kan en bild i ett fönster röra sig och bli levande?	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år		X X X X X X X X X X	X
Spöken	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	X X X X X X	X X X X X X	X
Kan ett skepp åka rakt ner i havet i stället för att färdas ovanpå vattenytan, som normalt är fallet?	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	X X	X X X X X X	X X X

Enhörningar	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x x x x	x x x x x x	
Kan människor flyga?	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x	x x x x x x x x	
Kan vem som helst skapa godis så som Vita Häxan gör?	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x x	x x x x x x	x x
Förtrollade garderober	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x x x x x x	x x	x x
Magiska världar	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x x x x	x x x x	x

Kan djur tala människospråk?	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år		X X X X X X X X X X	
Djurförvandlingar	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	X X X X X	 X X X X X X X	
Jultomten	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	X X X X X X X X X X		
Tandfén	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	 X X X X X	X X X X X X X X	
Älvor	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	X X X X X X X X	 X X X X X	X X

Troll	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x	x x x x x x x	x x x
Änglar	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x x x x	x x x x x	x x x
Féer	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x x x	x x x x x x	x x x
Häxor	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x	x x x x x x x x	
Kan tiden gå olika fort?	Flicka 8 år Flicka 9 år Flicka 10 år Flicka 11 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s2) Pojke 8 år (u)(s1) Pojke 9 år Pojke 10 år Pojke 11 år (u)(s1) Pojke 13 år	x x x x	x x x x x x x	x

Kan det som händer i filmen <i>Harry Potter och den flammande bågaren</i> hända på riktigt?	Flicka 8 år	x		
	Flicka 9 år		x	
	Flicka 10 år			x
	Flicka 11 år (u)(s2)			x
	Pojke 8 år (u)(s2)			x
	Pojke 8 år (u)(s1)			x
	Pojke 9 år			x
	Pojke 10 år			x
Pojke 11 år (u)(s1)			x	
Pojke 13 år			x	
Kan det som händer i filmen <i>Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet</i> hända på riktigt?	Flicka 8 år		x	
	Flicka 9 år		x	
	Flicka 10 år		x	
	Flicka 11 år (u)(s2)		x	
	Pojke 8 år (u)(s2)		x	
	Pojke 8 år (u)(s1)		x	
	Pojke 9 år		x	
	Pojke 10 år		x	
Pojke 11 år (u)(s1)		x		
Pojke 13 år			x	

7.1.1 Filmsekvens 1

Efter denna sekvens kom följande frågor upp till diskussion; kan ett tält bli större än vad det ser ut?, vad är magi?, finns magiska trollspön?, hur blir man en person som kan trolla? samt kan vem som helst använda ett trollspö?

Majoriteten av barnen trodde inte att det var möjligt för ett tält att bli större än vad det egentligen är men några av barnen hade en annan uppfattning. Den pojke på 10 år som trodde att det var fullt möjligt att ett tält kan bli större än vad det egentligen är, uppvisar en icke utvecklad förmåga att tänka hypotetiskt på formellt logiska grunder. Denna förmåga infinner sig emellertid inte förrän vid 11-12 års ålder och föregrips av fantasin¹¹⁴, vilket till viss del kan förklara hans tänkande. De andra barnen, 8 och 9 år gamla, som var osäkra på händelseförloppet visar på att befinna sig i gränslandet mellan fantasin och förmågan att tänka hypotetiskt på formellt logiska grunder, där fantasin inte helt övergetts. De var inte säkra på om detta händelseförlopp kunde inträffa i verkligheten men de var heller inte övertygade om motsatsen. De övriga barnen var mellan 8 och 13 år gamla och de trodde inte att ett tält kunde bli större än vad det ser ut. Detta indikerar att åldersgränsen 11-12 år inte är absolut, det vill säga att barn på 8 år kan inneha en förmåga att tänka hypotetiskt på formellt logiska grunder.

Begreppet magi var komplext för barnen vilket gjorde det svårt för mig att få några djupare diskussioner rörande frågan vad magi är. Denna fråga kom emellertid de flesta barn självmant in på men diskussionerna vidareutvecklades i de flesta fall till varför magi är populärt. Detta kan i sin tur betyda att det är svårt för barnen att exakt veta vad magi är, då de fortfarande är en aning osäkra på dess möjligheter och begränsningar. Det finns inte alltid ett givet svar i dessa diskussioner och detta förbryllade många av mina respondenter. De flesta frågade mig, innan intervjun påbörjades, hur många rätt man kunde få och flera av barnen hade som avsikt att tävla med varandra. Detta tror jag kan bero på att barnen är medvetna om att det finns ett

¹¹⁴ Møhl B. & Schack M., *När barn läser: litteraturupplevelse och fantasi*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.80.

facit i skolan, med vilket man jämförs sinsemellan, och inom detta ämnesområde var talet fritt och svaren var obefintliga. Det som däremot var lätt att dra slutsats om var att alla barnen tyckte om magi och var fascinerade av filmer med magiska inslag. Barnen menade även att magin ger möjligheter. Jag skrev tidigare att barns fascination av magi kan bero på barnets tidiga omnipotenta känslor och upplevelser.¹¹⁵ Det är svårt att överföra denna teori på min empiri eftersom barnet med all säkerhet inte granskar sitt intresse på detta sätt. Filmer med magiska inslag tar ofta avstamp i sagornas värld och berör ämnen som utanförskap, övergivenhet, hemlängtan, vänskap och att överkomma sina rädslor. Detta är ämnen som alltid är aktuella för barnet, då dessa ämnen berör barnet i nuet och är ämnen som är lätta att relatera till, vilket jag även fick indikationer på. Jag nämnde tidigare att små barn uppskattar magi på grund av dess missförhållanden¹¹⁶, det vill säga att man kan göra något litet till stort och tvärtom. I min studie var det tydligt att det inte enbart var yngre barn som uppskattade liknande moment, utan även de äldre barnen tyckte om missförhållanden. Sekvensen med tältet, som blev lika stort som ett slott, uppskattades av samtliga respondenter, även om alla inte trodde att det kunde inträffa i verkliga livet. Ett annat skäl till varför barn tycker om magi är osäkerheten mellan vad som är på riktigt och vad som är på låtsas. Denna osäkerhet brukar finnas mellan 7-9 år¹¹⁷, vilket jag inte kunde se lika tydligt i min studie. Osäkerheten kändes inte lika åldersmässigt bunden, utan utgick från varje enskild individ. Sammanfattningsvis tror jag att magi uppskattas av barn i alla åldrar, då det omöjliga fascinerar och inspirerar.

Om magiska trollspön existerar i verkligheten var tveksamt, vissa barn trodde på det medan andra inte var lika övertygade. Lika många barn trodde på existensen av magiska trollspön som de som inte trodde på dem. De barn som trodde att det fanns magiska trollspön förklarade sina tankar på olika sätt. Vissa menade att det är självklart att det finns trollspön men att det inte händer något när man använder dem, vilket jag tror innebär att barnen förstår att det är en skillnad mellan vad som finns i verkligheten och vad som finns på film. Det finns trollspön att köpa i till exempel leksaksaffärer men det har aldrig inträffat några magiska fenomen när dessa använts, vilket indikerar att det magiska med trollspöna enbart finns i filmens värld. I verkligheten existerar det således inte någon affär som säljer magiska trollspön, utan det är vanliga trollspön utan magiska egenskaper som går att erhålla i verkligheten. Det finns emellertid en annan tolkning på samma svar och det är att det kan finnas magiska trollspön trots att det aldrig inträffat något magiskt när barnen använt trollspöna. Detta eliminerar inte det faktum att det kan finnas magiska trollspön trots att det aldrig inträffat något magiskt när de använt trollspöna. Det kan således finnas magiska trollspön men barnen har aldrig stött på dessa. Den magiska tron kan då finnas kvar hos vissa barn trots att de inte upplevt något magiskt. Det är inte helt lätt att fastställa vilken tolkning som är relevant för respektive barn. Det var ett barn som förklarade att alla trollkarlar har magiska trollspön och därav menade att det var självklart att magiska trollspön fanns. Denna pojke på 8 år uppvisar en osäkerhet mellan vad som går att göra i verkligheten och vad som uppvisas på film. Det magiska tänkandet finns fortfarande kvar hos honom, trots att han är 8 år.

Hur man blir en person som kan trolla och huruvida vem som helst kan använda trollspön var diskussionsfrågor som skapade varierande svar hos barnen. I dessa diskussioner fick jag också upp ögonen för syskonpåverkan, då bland annat två barn inom samma familj hade liknande åsikter. Det faktum att många av barnen trodde att man kunde bli en magisk person om man

¹¹⁵ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience: what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.172-174.

¹¹⁶ *ibid.*

¹¹⁷ *ibid.*

bara tränade eller verkligen ville, gav också en indikation på att den magiska tron lever kvar, upp i åldrarna. Den pojke som gav förklaringen att man måste öva som Harry Potter har gjort i filmerna, eftersom han i första filmen var ett vanligt barn, gav en indikation på att hans gränser mellan filmens värld och verkligheten är otydliga. Detta kan bero på den realistiska skildring som Harry Potter-filmerna faktiskt innehåller eller på att han verkligen trodde att innehållet i filmen kunde appliceras på verkligheten. Jag skrev tidigare att under åldern 7-9 år kan konstateras att en osäkerhet inträffar, rörande karaktärernas handlande.¹¹⁸ Barn kan under denna period anse att karaktärernas handlande är möjliga på grund av mycket träning, talang eller skicklighet. Detta leder till att de inte kan separera karaktärernas fiktiva gestaltning med deras handlande, utan att de i stället ses som människor som är mycket skickliga på att utföra magiska trick. Pojken som gav förklaringen var 9 år. Han var emellertid den ende som tog upp huvudpersonens handlande som ett exempel på hur det kunde fungera i verkligheten. Några av barnen förklarade att man enbart kan trolla om man är född till trollkarl, vilket troligtvis innebär att de tror att det finns människor som föds med magiska förutsättningar. Detta tyder på att de skapar gränser inom magin och inser magins begränsningar men ändå tror på magins möjligheter. De har således inte helt lämnat fantasivärlden för den vuxna världen. Det syskonpar som ansåg att man föds med egenskaper som gör att man kan trolla, kan även de inkluderas i den ovan nämnda åldersgruppen. Enligt dessa barn beror magin på talang och skicklighet, inte på specialeffekter. Syskonparet var emellertid 11 och 8 år vilket indikerar att åldersindelningen 7-9 år inte heller här alltid verkar vara gällande.

De andra barnen särskiljde på vad som hände på film och vad som kan hända i verkligheten och hade således tydligare gränsdragningar mellan filmens värld och den riktiga.

Det jag finner intressant efter den första filmsekvensen är att vissa barn gör en skillnad mellan vad som går att göra på riktigt och vad som går att göra med hjälp av magi. Jag vet inte vad som egentligen menas med dessa svar. Är magin närvarande eller är den utopisk? Tror barnen egentligen på magi? Det är svårt att veta exakt vad barnen menar men det är intressant att tänka över dessa svar en extra gång. Det är uppenbart att de som tror på somliga magiska företeelser/fenomen har kvar någon form av det magiska tänkandet, trots att barnen är relativt gamla. Med gamla menar jag att de har lämnat den åldersmässiga definitionen av det magiska tänkandet och faktiskt går i skolan och lever ett mer "vuxenanpassat" liv i övrigt.

7.1.2 Filmsekvens 2

Efter att ha sett detta filmklipp diskuterade vi främst två frågor; kan en penna skriva av sig själv? och är magi på riktigt?

Samtliga av mina respondenter gjorde en åtskillnad mellan det magiska och det verkliga och ingen trodde att en penna kan skriva av sig själv. Detta tyder på att de är för gamla för att tro på allt som visas på film och gör därför en avgränsning mellan vad som är möjligt och vad som inte är möjligt. Detta exemplifierade flickan som förklarar vad en trollkonstnär i det verkliga livet kan göra jämfört med en trollkonstnär på film. Hon visade även att barn använder sig av markörer som hjälper dem att skilja mellan vad som är på riktigt respektive på låtsas, något som presenterats tidigare.¹¹⁹ Inom detta filmklipp har således det magiska tänkandet övergetts för ett mer vuxenorienterat tänkande.

¹¹⁸ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience: what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.172-174.

¹¹⁹ Rydin Ingegerd, "Den barnsliga fantasin i mediernas värld får den blomma", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.72.

7.1.3 Filmsekvens 3

Denna sekvens gav upphov till diskussioner gällande vattnet, fönsterikonen och spöken.

Barnens förklaring till det olikfärgade vattnet gav mig indikationer på olika saker. Det faktum att vatten inte kan innehålla andra färger, utan att det istället var sockerdricka som Harry badade i, tyder på att barn har ett inlärt system av kategoriseringar men också att de är aktiva kunskapsökare. De söker utvecklingsmöjligheter och deras tankegångar är många gånger oerhört kreativa. I teorikapitlet beskrev jag att den fantastiska berättelsen stimulerar den egna kreativa förmågan och fantasin utvecklas allteftersom stimulansen ökar¹²⁰, vilket verkar vara överförbart på min empiri. Medier producerar fiktionsberättelser som stimulerar fantasin på olika sätt genom att skapa inre föreställningar och bilder hos varje människa. Tidigare beskrevs även tre olika uttrycksformer, eskapism, bearbetning och kritik samt expansion¹²¹. Jag tycker mig här se att den tredje uttrycksformen gör sig gällande, då expansionen är förknippad med kreativitet. Barnen indikerade på en användning av fantasi som en utvidgning där nya idéer skapas och fantasifulla förklaringar produceras. Rubinstein menar att barn saknar kritiska förmågor som skapar insikt, vilket leder till att de fyller ut kunskapsluckorna med fantasi.¹²² Han menar således att de barn som här har svarat att det är sockerdricka i stället för vatten, inte har de nödvändiga verktygen som behövs för att skapa en överblick. Dessa barn har skapat fantasifyllda svar när de inte har haft "riktiga" svar på företeelsen. Nya och okända företeelser som inte passar in i deras existerande kognitiva mönster förklaras på ett subjektivt sätt med hjälp av fantasi.

Förklaringen att vattnet måste vara magiskt återfanns hos flera av respondenterna. Detta svar kan antingen innebära att de tror på magi och att det skulle kunna finnas magiskt vatten men det kan också betyda att de inser att det är vanligt vatten som blir magiskt med hjälp av specialeffekter eller att det är magiskt vatten som bara finns på Hogwarts men inte i verkligheten. De gör i alla fall en åtskillnad mellan detta vatten och det vatten som de själva badar i, i verkligheten. Det kan emellertid även innebära att Bettelheims teori om barns relaterbara förklaringar¹²³ korrelerar med min empiri. Han menar att barn använder sig av förklaringar som är begripliga för barnet och i många sammanhang är faktiska förklaringar för svåra att relatera till, då barnet ännu inte utvecklat det abstrakta tänkandet. Barn övertygas av påståenden som kan motsvara deras kunskap och emotionella intressen, vilket kan förklara varför barnen svarar att vattnet är magiskt. Freud menade i kontrast till Piaget, att barns fantasivar uppkommer som följd av en frustrationssituation och fantasin uttrycker psykets strävan efter att frigöra sig från och parera denna frustration.¹²⁴ Eftersom denna teori har en psykisk inriktning och grundar sig på att fantasin ses som en kompensation är det mycket svårt att dra slutsatser om detta i min undersökning, då jag inte vet tillräckligt mycket om barnens psykiska bakgrund.

Barnen var nästan helt överens om att den fönsterikon som blir levande inte kan vara verklig, utan att det är något som endast inträffar på film. Denna åsikt förstärktes också i och med att fönsterikonen var en sjöjungfru, och sjöjungfrur inte finns på riktigt. En pojke trodde emellertid att denna magiska företeelse kunde hända med hjälp av magi och eftersom fönstret

¹²⁰ Rydin Ingegerd, "Den barnsliga fantasin i mediernas värld får den blomma", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s.80.

¹²¹ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.78.

¹²² *ibid.*, s.63-64.

¹²³ Bettelheim, Bruno, *Sagens förtrollade värld: folksagornas innebörd och betydelse*, Stockholm: Norstedt, 1989, s.59-60.

¹²⁴ Møhl B. & Schack M., *När barn läser: litteraturupplevelse och fantasi*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.57-59.

befann sig på Hogwarts, var det ett magiskt fönster. Detta svar är svårt att analysera, då jag inte vet om han menar att det kan finnas liknande magiska fönster eller om det bara är självklart att de finns på film.

Diskussionen om spöken var intressant då merparten av barnen trodde att det fanns spöken och de som inte trodde på spöken förklarade detta utifrån rädsla, det vill säga att spöken inte kan existera i verkligheten för då skulle alla vara rädda. Det som är intresseväckande i detta fall är att mina respondenter är så uttalat säkra på sin sak och inte likställer spöken med en magisk företeelse. Spöken har ingenting med fantasi att göra utan är något som existerar jämsides med oss människor, trots att vi inte alltid kanske ser dem. Detta tyder på att barnen har en tro på det övernaturliga och inte bara fokuserar på vad som är verkligt eller inte.

7.1.4 Filmsekvens 4

Efter denna sekvens utvecklades diskussionen till att handla om tekniska möjligheter och funktionsmässigt svårbegripliga fenomen som till exempel; kan ett skepp åka rakt ner i havet i stället för att färdas ovanpå vattenytan, som normalt är fallet?, finns enhörningar?, kan hästar flyga? samt kan människor flyga?

Det första diskussionsämnet gav mig skiftande svar, i och med att många var osäkra på om det var möjligt för ett skepp att åka rakt ner i havet utan att människorna på skeppet skulle drunkna. Flera av barnen hade förklaringar som tydde på att gränserna mellan fiktion och verklighet fortfarande är oklara, som exempelvis att människorna skulle klara sig om de hade "hajhuvuden" eller om de fick cyklop och snorkel. Tidigare nämndes att barn upp till 7 år går igenom olika faser i fantasins utveckling, där slutfasen innebär att gränser etableras men inte alltid behöver vara definitiva.¹²⁵ Barn med engelska som modersmål, kan till exempel försöka förklara att lilleputtarna (eng. Lilliputians) heter så på grund av att de är små människor som kommer från liljor (eng. lilies), vilket visar att realitetsbegreppet hos barnet växer. Detta resonemang är överförbart på min studie då det barn som specificerade att man måste ha cyklop och snorkel närmar sig ett realitetsbegrepp och en uppvisad paralleldragning av den verklighet och erfarenhetsvärld som omringar barnet även om gränserna inte än är helt fastställda, i likhet med lilleputtarnas härkomst. Barnens förklaringar inom detta sammanhang visar att det kritiska tänkandet har etablerats men gränserna mellan verklighet och fiktion är ännu inte helt fastställda. Det finns en gräns mellan vad som kan göras på riktigt respektive på låtsas men man märker även att det fortfarande finns en gråzon hos barnen.

Fantasin ger möjlighet till förståelse och bearbetning och bidrar till barnets kritiska tänkande, något som presenterats tidigare.¹²⁶ Detta menar jag överensstämmer med det resultat jag erhållit från min studie, då jag kan se att fantasin är en medvetandeform som bidrar till att barn kan bearbeta förhållanden som de inte förstår med hjälp av fantasi. Det fanns en osäkerhet hos barnen som medförde skapandet av dessa kreativa lösningar, som i sin tur tyder på initiativrikhet och fantasi. Fantasin utvecklas många gånger när det inte finns några givna svar, när rena instinkter inte räcker till. Fantasin är alltid aktiv och beror på graden av medvetenhet,¹²⁷ vilket verkar överfört på denna empiri. Jag kan även här dra paralleller till Rubinsteins resonemang om att barnet fyller ut en eventuell brist på kunskap med hjälp av

¹²⁵ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience: what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.78-79.

¹²⁶ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s. 80.

¹²⁷ Berefeldt Gunnar "Fantasi- bot mot brist", Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s. 7, s.10-11.

fantasi.¹²⁸ Barnen ger förklaringar som många gånger tyder på en kreativitet men som i enlighet med Rubinstein i stället skulle ses som en oförmåga till överblick och en bristande möjlighet till insikt och erfarenhet. Jag vet inte om jag håller med Rubinsten att barnens förklaringar bör ses som en indikation på bristande kunskap utan jag tror det handlar om att barnen innehar andra referensramar och kunskapsystem än vuxna, inte bättre eller sämre.

Vissa av barnen var emellertid säkra på att det var omöjligt för ett skepp att åka rakt ner i havet och gav mycket realistiska diskussionsinnehåll. De betonade att det enbart var med fantasins hjälp man kunde stanna kvar på skeppet om det var under vattenytan, och detta hände inte i det verkliga livet.

Enhörningsdiskussionen tyckte jag var oerhört intressant då man kunde urskilja tydliga genusskillnader. Trots att jag inte har för avsikt att gå djupare in på genusdiskussioner tål det betonas att samtliga av flickorna trodde på enhörningars existens men ingen av pojkarna. Detta är mycket intressant, då detta visar tydligt att tron är bunden till intresset. Alla flickor var intresserade av hästar och tvekade inte en sekund över de magiska enhörningarnas existens, medan pojkarna ansåg det lika självklart att dessa magiska djur inte existerar. Jag skrev tidigare att fantasin fungerar som en förmedlande instans mellan omgivningen och barnets inre.¹²⁹ Detta innebär att intryck från omgivningen assimileras och bearbetas för att förenas med barnets kontext. Flickornas kontext ser ut på ett annat sätt än pojkarnas, vilket innebär att fantasin skapar en flexibel förståelse i förhållande till det omedelbart givna. Detta märks tydligt inom detta sammanhang då man kan skönja de olika kontexternas betydelse för fantasins utveckling och förståelse. Den teorin som presenterats tidigare är således överförbar på min empiri, då man inte alltid kan mäta förståelse utefter ålder utan man måste väva in barnets kontext. Den värld som är aktuell för barnet utanför skolan såväl som i skolan påverkar förståelsen och utvecklingen i mycket stor grad.

Svaren gällande människans eventuella förmåga att flyga var inte lika varierande utan merparten trodde inte att det var möjligt. En flicka trodde dock att människan kan flyga om hon var en häxa och detta svar är än en gång lite förbryllande, då jag inte vet till fullo vad hon menar. Menar hon att det finns människor som är häxor och som kan flyga eller menar hon att häxor i allmänhet kan flyga, reella eller inte? Det är svårt att veta. Vad som däremot är lätt att fastställa är att samtliga barn var fascinerade av människans eventuella flygegenskaper, trots att de inte trodde på dem och i likhet med den tidigare nämnda teorin verkar förmågan att flyga alltid vara av intresse.¹³⁰ Filmer eller serier som innehar människans flygegenskaper är populära från tre år och uppåt, vilket verkar stämma överens med resultaten från denna studie.

7.1.5 Filmsekvens 5

Eftersom detta klipp var det första från filmen *Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet* berörde vi även magiska garderober och andra världar utöver sekvensen om Vita Häxan och hennes magi. Frågor som kom upp var; kan vem som helst skapa godis och varma drycker så som Vita Häxan gör?, kan en garderob vara mer än en garderob?, är alla garderober magiska?, kan den till och med vara en inkörsport till andra världar? samt kan det finnas magiska världar?

¹²⁸ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.64-65.

¹²⁹ *ibid.*, s.82.

¹³⁰ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience : what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.172-174.

De flesta av barnen trodde inte att man kan göra godis på samma sätt som Vita Häxan gör i filmen utan att det bara är något som händer på film men det fanns meningsskiljaktigheter. En pojke sade sig tro att det gick men förklarade vidare att det berodde på vad det var för dryck. En annan pojke sade att det går att göra detta men inte lika ofta i verkligheten som på film. Dessa två svar indikerar en kvarvarande tro på det magiska tänkandet. Det indikerar dessutom att fantasin är individualiserad, något som presenterades tidigare.¹³¹ Hos dessa två pojkar finns det fortfarande en ovisshet mellan fantasi och verklighet. Jag kan dra ytterligare en parallell till den tidigare nämnda teorin, då det verkar visa sig att gränsen mellan fantasi och verklighet inte alltid är lätt att definiera. Det som filmskaparen har avsett att vara realitet kan för barnet vara fantasi och det som var avsett att vara fantasi kan tolkas som verklighet.¹³² Fantasins process involverar en nödvändig utveckling hos barnet som är beroende av barnets egna livserfarenheter, vilket gör att vissa barn tror på Vita Häxans magi medan andra inte gör det. Teorin är således överförbar på denna empiri.

Diskussionen om magiska garderober var ytterligare en intressant aspekt, enligt min åsikt, då den övervägande delen av barnen trodde på existensen av dessa. Barnen var mer eller mindre övertygade om att det fanns magiska garderober och var inte ”realistiska” i sitt tänkande. Ett barn sade till och med att han hade varit inne i en magisk garderob. Hur kommer det då sig att dessa barn är så säkra på att det finns magiska garderober men inga andra magiska fenomen? Vad är det som skiljer garderoberna mot levande fönsterikoner eller magiska trollspön? Jag har faktiskt inga bra svar på dessa frågor utan bara en insikt om att det inte är helt lätt alla gånger att tolka barns svar, då barn och vuxna har helt skilda tolkningsvärldar.

Alternativa magiska världar var jämväl ett genusbetingat diskussionsämne, då merparten av pojkarna trodde på magiska världar men ingen av flickorna. Än en gång tror jag att det handlar om en intresserelaterad tro och pojkarnas fascination av *Star Wars* var mycket framträdande i denna diskussion. Jag tror att eftersom alla pojkar förutom en tror på händelseförloppet i *Star Wars* överförde de denna tro på magiska världar. Flickorna var inte så intresserade av detta ämne utan merparten tyckte att det var ”löjligt” att tro på något sådant. Eftersom nutida filmer ofta har komplicerade tekniska sätt att skildra ett fantasifullt händelseförlopp blir det svårare för barnen att skilja mellan vad som sker på film och vad som är verkligt. Detta visades sig då en pojke förklarade att inte ens hans mamma hade kunnat förklara de tekniska tricksekvenserna, vilket han tog som en indikation på att det måste vara på riktigt. Detta tyder än en gång på att barns tro inte är konsekvent utan de kan tro på vissa fenomen men inte på andra. Den teori som presenterades tidigare inom detta sammanhang verkar emellertid inte var helt överförbar på min studie, i form av åldersindelningen.¹³³ Det som förevisades var att barn över 12 år, är inriktade på science fiction, vilket kan stämma till viss del. I denna studie visades emellertid att mycket yngre barn än 12 år intresserar sig för science fiction och uppvisade denna fascination mycket tydligt. Den yngste pojken var 8 år och han uppvisade nästan störst fascination, vilket kan indikera att biobesökarna blir yngre och att fler barn ser filmer som egentligen har en äldre målgrupp. Eftersom barnet upplever en magisk berättelse utifrån sina egna personliga upplevelser och erfarenheter är det emellertid svårt att generalisera några typiska åldersindelningar och förståelsemönster men jag kan i denna studie skönja att fascinationen har krupit nedåt i åldrarna.

¹³¹ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.77.

¹³² Winick, Mariann Pezzella, *The television experience : what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.78-79.

¹³³ *ibid.*, s.172-174.

7.1.6 Filmsekvens 6

Efter att ha sett denna filmsekvens där djur talar diskuterade barnen om detta var möjligt i det verkliga livet och inte bara på film. Kan djur tala och talar de i så fall som vi, människospråk? Djurdiskussionen utvidgades till att handla om magiska djurförvandlingar som bland annat togs upp i *Harry Potter och den flammande bågaren*. Frågorna som berörde detta ämne handlade mest om man kunde förvandla människor till djur eller djur till människor.

Djurdiskussionen var intressant då jag kunde skönja kulturella skillnader hos barnen. De barn med utländsk bakgrund som inte innehar någon husdjurstradition var inte lika öppna för talande djur som de barn som har eller har haft husdjur. Det märktes att de barn som var vana vid djur var mer öppna för möjligheterna att djur kunde prata, om än inte människospråk. Än en gång kan jag överföra teorin om barnets kontext till min empiri. För att närma sig barnets förståelse måste man beakta den kontext som omger barnet.¹³⁴ Detta innebär den kultur barnet lever i och den värld som är aktuell utanför skolan såväl som i skolan. Dessa faktorer formar barnets förståelse och upplevelse, vilket i sin tur påverkar det magiska tänkandet. Alla var emellertid ense om att djur inte kunde tala samma språk som vi människor utan det var en företeelse som hände på film och det var också detta som gjorde filmen överklig, enligt vissa. Barnen uppvisade således en tydlig gränsdragning mellan vad som här hände på film och vad som kan hända i verkligheten inom denna kategori. Detta korrelerar emellertid inte med Piagets teorier om det animistiskt tänkande som varar upp till dryga 12 år.¹³⁵ Han menar att barns skäl till att vi inte alltid förstår vad stenar, djur eller träd säger till oss beror på att vi inte är i samklang med dem. Ett barn som försöker förstå sin omvärld anser det vara förnuftigt att fråga dessa ting och vänta sig svar. Ett barn är således fast i sin tro att exempelvis djur förstår och är medkännande och empatiska trots att de inte uppvisar yttre tecken på förståelse. De barn som deltagit i min studie uppvisar emellertid en tydlig gränsdragning mellan det animistiska tänkandet och det realistiska tänkandet och många av dem förväntar sig inte svar från djur.

Diskussionen utvecklades vidare till att handla om djurförvandlingar och förbannelser och detta var något som barnen var oense om. De flesta trodde inte att det var möjligt att förvandla människor till djur och tvärtom men vissa var av en annan mening. En flicka var inte ens tveksam, utan säker på sin sak, eftersom hon hade sett detta i Harry Potter-filmerna. Denna flicka uppvisar en tydlig brist i gränsdragningen mellan fiktion och verklighet och här kan jag än en gång se att den definierade gränsen på 6-7 års ålder inte är gällande¹³⁶, då flickan är 10 år. Hennes åsikt delades av en flicka på 8 år och en pojke på 9 år, som också trodde på djurförvandlingar om de utfördes av trollkarlar som kunde trola. Dessa åsikter tyder på att det magiska tänkandet kan leva kvar hos "äldre" barn även om det avtar med åldern.

7.1.7 Filmsekvens 7

Eftersom jultomten kommer tillbaka till Narnia i denna scen skapade detta diskussioner om vad man trodde på gällande sagoväsen. Från att ha diskuterat jultomtens existens fortsatte många barn resonera om Tandfén, älvor, troll, änglar, féer och häxor. Vad är på riktigt och vad är på låtsas?

¹³⁴ Davies, Máire Messenger, *Fake, fact, and fantasy: children's interpretations of television reality*, Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates, 1997, s.1-10.

¹³⁵ Piaget Jean, *Barnets själsliga utveckling*, Stockholm: Norstedts akademiska förlag, 2006, s. 34-37.

¹³⁶ Rydin Ingegerd, "Den barnsliga fantasin i mediernas värld får den blomma", Red. Berfeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s. 72-74.

Det mest uppseendeväckande inom denna filmsekvens är att samtliga respondenter trodde på jultomten. Trots att barnen var mellan 8-13 år ifrågasatte de inte jultomtens existens, utan han var någon som alla ”visste” fanns. Singer menar att barn som har ett nära förhållande med minst en vuxen person innehar en större fantasiaktivitet än de barn som saknar vuxenkontakter.¹³⁷ Jag vet inte om denna teori möjligen kan förklara att de barn som deltagit i denna studie fortfarande uppvisar en tro på jultomten och därav innehar en stor fantasiaktivitet men det är värt att nämna. En familjär trygghet skapar grunden för magins fortlevnad och förutsättningar för att det magiska tänkande kan finnas kvar långt upp i åldrarna. Bettelheim menade emellertid att människor kan tro på magi som kompensation för att man tog ifrån dem det magiska tänkandet alltför tidigt i barndomen och påtvingade dem en realistisk syn.¹³⁸ Detta är enligt mig svårt att dra slutsats om men jag lutar åt att båda forskarnas teorier kan korrelera med min empiri.

Skälet till att 8-åringen gjorde en avgränsning mellan den riktiga jultomten och den tomte som uppvisades i filmen kan vara att barn mellan 6 och 9 år börjar ifrågasätta mer och uppvisar många gånger en osäkerhet mellan vad som är inlärt och vad som indikeras.¹³⁹ Detta barn har säkert fått höra att man inte skall tro allt som visas på tv eller film och ifrågasätter således den tomte som gestaltas i filmen. Detta påverkar emellertid inte hans ståndaktiga tro på den riktiga jultomten utan han har lärt sig att separera på fiktion och verklighet, trots att han uppvisar en osäkerhet mellan gränserna. Jag kan här se att fantasin är en medvetandeform som bidrar till barnets kritiska tänkande och att fantasins utveckling sker i olika faser.¹⁴⁰ Den studie som gjordes av Davies uppvisade ett liknande resultat,¹⁴¹ vilket är intressant att ta upp. Många barn gjorde en skillnad mellan att tro på magiska företeelser i verkliga livet och att tro på dessa företeelser på film. Vissa barn trodde på magiska féer i verkligheten men inte på féer som visades på film, något som korrelerar med detta barns tro på jultomten.

Jag skrev tidigare att Ribot ansåg att det sker en tillbakagång i inbillningskraften vid 12-14 års ålder¹⁴², vilket jag inte kunde korrelera med tron på jultomten. Rubinstein vidareutvecklade detta resonemang genom att säga att det är samhällets tryck som tvingar in individen i sociala ramar och normer.¹⁴³ Det är svårt att fastställa varför samtliga barn trodde på jultomtens existens men jag tror att det kan handla om att samhället utövar ett liknande tryck kring jul, som medvetet pressar in människor i en given mall. Julen i sig innebär en apparat av marknadsföring, där många olika faktorer bidrar till julfirandet. Jag tror att det kan finnas ett önsketänkande kring julen som gör att många barn associerar julen med jultomten och det som hör jultomten till. Detta kan leda till att även om barnen vanligtvis tvingas in i vuxennormer, kan de i detta fall stanna kvar i en önskan om det magiska som julen innesluter. Detta kan innebära att alla barn kanske inte fullt ut tror att jultomten verkligen existerar på riktigt men att det finns en önskan om att hålla kvar vid det magiska vid den tidpunkten av året. Medieforskaren Ulf Dahlquist, som nämndes i början av uppsatsen, menar att möjligheterna att för ytterligare en tid tro på jultomten och häxor och andra magiska väsen bidrar till en trygghet hos barn som många gånger vuxit upp för fort.¹⁴⁴ Detta är troligtvis sant

¹³⁷ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.72.

¹³⁸ Bettelheim, Bruno, *Sagens förtrollade värld: folksagornas innebörd och betydelse*, Stockholm: Norstedt, 1989, s.61-64.

¹³⁹ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience : what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.91-94.

¹⁴⁰ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.80.

¹⁴¹ Davies, Máire Messenger, *Fake, fact, and fantasy: children's interpretations of television reality*, Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates, 1997, s.48-235.

¹⁴² Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.65.

¹⁴³ *ibid.*

¹⁴⁴ Dahlquist Ulf, ”Fantasy lockar och förför”, GöteborgsPosten, 2006-02-15.

i många sammanhang men jag tror även att utöver tryggheten kan det handla om en ”mysighetsfaktor”. Barn vill kanske inte alltid växa upp och se på verkligheten med vuxna ögon, för vissa företeelser kan kryddas lite extra med hjälp av magi. Jag skrev även tidigare att barn mellan 10-12 år innehar en tydlig oenighet i sin tro och barn som är 13 år och äldre innehar relativt komplexa förhållanden till förmågan att tro.¹⁴⁵ Detta gör att det kan finnas kvarlevor av det magiska tänkandet ända upp till 13 års ålder, vilket jag även kan se i min studie men i detta fall tror jag att det inte enbart handlar om oenigheten eller komplexiteten. Julen har omringats av magi i århundraden och det är svårt att inte dras med i julens magi, även om det magiska tänkandet har övergetts för ett mer realistiskt seende. Med detta sagt anser jag att även om samtliga respondenter här menar att de tror på jultomten behöver det inte innebära att de alla tror att han existerar på riktigt men att det faktiskt är något speciellt med julen.

Endast två barn trodde på Tandfén och de var båda syskon. Om älvor fanns rådde det delade meningar om, fyra av barnen trodde på älvor, fyra av barnen trodde inte på dem och två barn var osäkra. Tvivlen blev större gällande troll, då enbart ett barn trodde på troll medan sju barn inte trodde på dem och två var osäkra, det vill säga merparten var tvivlande. Gällande änglars existens var det lika många barn som trodde på dem som inte trodde på dem. Tre av barnen trodde på féer. Dessa tre barn var flickor, vilket kan tyda på att tron än en gång visar sig vara intresse- och genusrelaterad. Intressant är vidare att de två pojkar som sa sig tro på Tandfén inte tror på féer i allmänhet, vilket var lite märkligt. Detta kan i sin tur innebära att barnen antingen inte förstår vad en fé är eller att de helt enkelt inte tror på något annat än Tandfén. Barnens åsikter varierade gällande häxor men merparten trodde inte att de fanns på riktigt. Sammantaget visar dessa reflektioner att barnens tro är långt ifrån konstant och generell utan den utgår från varje enskild individ som bland annat påverkas av den familj som barnet kommer ifrån, där syskonpåverkan är signifikant. Det är svårt att generalisera några typiska förståelsemönster då varje magisk företeelse upplevs utifrån barnets personliga kontext, något som presenterats tidigare.

Jag fick många fina beskrivningar av barnen avseende vad som är på riktigt och vad som är på låtsas. Det är tydligt att barnen hade mycket lätt att skilja på dessa två kontraster när de skulle förklara dem för mig men denna säkerhet har visats vara mer eller mindre vacklande i de tidigare diskussionsämnen, vilket jag finner anmärkningsvärt. En flicka betonade även att när det är på låtsas finns det inga gränser så barnen visade sig vara medvetna om gränsdragningarna även om de inte alltid var så lätta att urskilja på film.

7.1.8 Filmsekvens 8

Vi började med att diskutera tiden och tidsförlopp efter detta klipp. Kan tiden gå olika fort? Detta var den sista filmsekvensen vilket gjorde att vi även kom in på frågor som berörde platsegenskaper och filmens händelseförlopp. Var ligger Narnia respektive Hogwarts?, kan händelseförloppen i filmerna hända på riktigt?

Flera av barnen trodde inte att tiden kunde gå olika fort i verkligheten men att detta var möjligt i filmens värld. En flicka förklarade dock mycket sakligt att det beror på var man befinner sig i världen, vilket visar att hon är mycket realistisk i sitt tänkande. En pojke trodde emellertid att tiden kunde gå olika fort men bara om man tittar på film, vilket jag inte riktigt vet vad det betyder. Det kan signalera en svaghet i gränsdragningar men det kan också signalera en styrka i särskiljningen mellan fiktion och verklighet. Ytterligare ett alternativ

¹⁴⁵ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience : what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979, s.91-94.

skulle kunna vara att han tycker att tiden går fort när man ser på film och på det viset känner som om tiden går olika fort då den ”stannar upp” när man tittar på film.

De magiska platserna i barnens medvetande var många och utspridda. Vissa av barnen trodde inte att platserna fanns på riktigt och hade således helt gått ifrån det magiska tänkande medan andra trodde att platserna var belägna i Sverige eller någonstans på vår planet. Jag vet inte om detta indikerar en tro på att magin finns på riktigt eller en indikation på att de uppbyggda platserna finns på riktigt. Det är svårt att fastlägga. Här kan jag än en gång dra paralleller till det faktum att fantasin är associativ och individualiserad.¹⁴⁶ Det sker alltid en individualisering beroende på vilka erfarenheter, kunskaper eller känslor individen innehar, vilket förklarar varför vissa barn tror att Narnia finns i en magisk garderob medan andra tror att platserna är uppbyggda för filmerna. Det kan innebära en trygghet för barnen att fortfarande tro att det finns magiska platser man inte känner till som till exempel att Hogwarts ligger långt borta där det inte finns några hus. Fantasi uppstår både vid överskottssituationer och bristsituationer¹⁴⁷ och trots att respondenterna i denna studie inte uppvisade någon form av svåra bristande förhållande kan jag se att immateriella förhållanden och bristsituationer lika gärna kan referera till statusobjekt och popularitet i kontrast till nödvändigheter, något som även presenterades tidigare. Tron på det magiska kan inge hopp och möjligheter som i sin tur inger spänning, kärlek eller trygghet, vilket kan förklara varför vissa barn har kvar mer av det magiska tänkandet än andra, då vissa kanske behöver det mer än andra.

Skälet till varför de flesta barnen var osäkra på om det som händer i *Harry Potter och den flammande bågaren* också kan inträffa i verkligheten men inte det som händer i *Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet* kan förklaras med hjälp av den teori som tidigare presenterats, det vill säga att barnets tro är beroende av om det handlar om realistiska skildringar eller inte.¹⁴⁸ Det tror jag har att göra med att barnen i *Harry Potter och den flammande bågaren* ofta befinner sig i skolmiljö, vilket är relaterbart till barnens egna liv. Lever karaktären i en realistisk miljö är det svårare att upptäcka gränsen mellan fantasi och verklighet. Barn tar fasta på fysiska egenskaper för att avgöra om en film är på riktigt eller på låtsas, vilket innebär att de tittar på hur personerna i filmen är klädda, sminkade eller om händelseförloppet skulle kunna äga rum i verkligheten. Detta gör att de blir medvetna om att även realistiska skildringar kan vara helt påhittade och inte återge verkligheten utan bara en föreställning om verkligheten. Ett barn indikerade även detta genom att förklara att händelseförloppet i *Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet* inte var i nutid, då kläderna och möblerna var gammeldags skildrade och menade därför att det var svårare att tro att händelseförloppet i filmen var relaterbart till verkligheten. I boken *The television experience: what children see*¹⁴⁹ skrevs att förmågan att tro många gånger korrelerar med förmågan att passa in. Om karaktärernas handling och agerande passar in i ett sammanhang som förstås av barnet har barnet lättare att tro på innehållet. Om det uppstår ett glapp mellan det som visas på film och det som barnet själv upplevt, avtar förmågan att tro och det magiska tänkandet avtar. Denna teoretiska ansats korrelerar således med min empiri, då barnen hade lättare att tro på händelseförloppet i *Harry Potter och den flammande bågaren* eftersom det passade bättre in i deras egna liv. Händelseförloppet i *Berättelsen om Narnia: Häxan och lejonet* var inte lika lätt att passa in, då det till och med utspelade sig i en annan tid.

¹⁴⁶ Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi.*, Stockholm: Gidlund, 1981, s.77.

¹⁴⁷ *ibid.*, s.78.

¹⁴⁸ Rydin Ingegerd, ”Den barnsliga fantasin i mediernas värld får den blomma”, Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993, s. 72-74.

¹⁴⁹ Winick, Mariann Pezzella, *The television experience: what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979.

8 Diskussion och slutsats

8.1 Analysdiskussion

Vad barnen tror är möjligt respektive inte möjligt, varierade mycket. Barndomen kan präglas av en osäkerhet om gränser mellan verklighet och fantasi. Rydin menar att i filmens värld kan dessa gränser vara flytande och det är inte alltid lätt att inse när något är på låtsas eller på riktigt, vilket jag även sett prov på i min studie. Jag fann i enlighet med Winick att om det uppstår ett glapp mellan det som visas på film och det som barnet själv upplevt avtar förmågan att tro och det magiska tänkandet minskar.

Det finns både klara skillnader och samstämmigheter mellan barnens åsikter. Gemensamt för barnen är att de inte har förmågan att motivera varför de tror på det de tror på. Hur kan de till exempel vara så säkra på att Tandfén finns men inga andra féer eller att jultomten finns men inga änglar, troll eller häxor?

Jag fann att jultomtens existens i verkligheten inte ifrågasätts, men däremot i filmens värld. Davies menar att många barn gör en skillnad mellan att tro på magiska företeelser i verkliga livet och att tro på dessa företeelser på film, vilket verkar överförbart på denna studie. Dahlquist menar att en tro på bland annat jultomten bidrar till en trygghet hos barn som många gånger vuxit upp för fort. Det är troligtvis sant i många sammanhang men jag tror att det även kan handla om en ”mysighetsfaktor” då det är något speciellt med julen. Singers teorier om att barn som har ett nära förhållande med minst en vuxen person innehar en större fantasiaktivitet än de barn som saknar vuxenkontakter och Bettelheims teorier om att människans tro på magi bör ses som en kompensation för att man påtvingat dem en realistisk syn under barndomen, kan båda vara möjliga förklaringar. Det är emellertid svårt att ge några definitiva svar, utifrån denna studie. Ribots teori om att det sker en tillbakagång i inbillningskraften, som Rubinstein även vidareutvecklar, kan jag inte se prov på i min studie, eftersom tron inte följde en åldersmässig bundenhet.

Jag tyckte mig inte se någon specifik åldersmässig bundenhet till tron utan vad barnen trodde på berodde mycket på det egna intresset. Møhl och Schack anser att man inte alltid kan mäta förståelse utefter ålder utan att man också måste väva in barnets kontext. Davies har ett liknande resonemang. Den värld som är aktuell för barnet utanför skolan och i skolan påverkar förståelsen och utvecklingen i mycket stor grad. Denna teori är överförbar på min empiri då jag kunde urskilja genuskillnader, syskonpåverkan och kulturella skillnader.

Jag kunde uppfatta könsskillnader i barnens tro på magiska företeelser, då samtliga flickor trodde på enhörningar och alla pojkar utom en trodde på magiska världar. Detta tror jag beror på deras individuella intresse, vilket gjorde sig gällande inom flera områden. För flickorna var hästar mycket viktiga och för pojkar var *Star Wars* och liknande filmer inspirerande.

Jag insåg efter att ha pratat med hälften av mina respondenter att syskonpåverkan var påtaglig i denna studie. Det märktes vilka barn som var syskon enbart på deras svar, då de tänkte mycket lika och hade liknande tro. Om ett syskon till exempel trodde på Tandfén trodde det andra också på det. Det är troligt att barn blir påverkade av familjemedlemmar och lika väl som de blir påverkade av varandra blir de påverkade av sina föräldrar. De verkar som om de barn som exempelvis inte är vana att få höra sagor eller fantasifulla berättelser är heller inte lika vana att använda sin egen fantasi. Fantasin har kommit i andra hand och i dessa fall värderas inte heller den fantasifulla berättelsen lika högt. Barnen kan till och med tycka att det fantasifyllda är löjeväckande, vilket korrelerar med den individuella tron som då diminueras.

Dessa barn har följaktligen tydligare gränser än de barn som innehar en starkare sagotradition. Det som föräldrarna tror på kan utvecklas vidare av barnen, vilket leder mig in på den kulturella påverkan.

Jag tror att den kulturella påverkan kan vara betydelsefull inom detta ämne, då det är möjligt att olika saker väger olika tungt i olika kulturer. Flera av mina respondenter kom från familjer med utländsk härkomst, där tron tro på magi och det övernaturliga inte hade en framträdande roll. Det är möjligt att detta påverkar barnens fantasi och tro, då föräldrarna kanske inte prioriterar att utveckla denna sida hos det egna barnet. Detta är emellertid enbart en hypotes från min sida som skulle behövas utvecklas och vidarebearbetas för att kunna fastläggas.

Møhl och Schack menar att fantasin är individualiserad och associativ, något som jag således kan korrelera med min studie. Jag fann att fantasins process involverar en nödvändig utveckling hos barnet som är beroende av barnets egna livserfarenheter. Detta betyder följaktligen att osäkerheten över vad som är på riktigt och vad som är på låtsas inte är lika åldersmässigt bunden som bland annat Winick anser. I kontrast till åldersindelningen 7-9 år fann jag att osäkerheten i stället utgick från varje enskild individ. Rydins definierade gräns på 6-7 år vad gäller skiljelinjen mellan fiktion och verklighet verkar inte vara gällande i denna studie. Äldre barn än 6-7 år kan ibland också uppvisa en brist i denna skiljelinje.

Vad gäller barns animistiska tänkande kunde jag se att barnen i denna studie uppvisade ett realistiskt tänkande redan innan 12 år. Piaget menar att det animistiska tänkandet hos barn varar upp till dryga 12 år, men detta kunde jag således inte påvisa i denna studie.

Jag kunde vidare se att barn från 8 år har en förmåga att tänka hypotetiskt på formellt logiska grunder. Detta indikerar att Møhl & Schacks teori om att barn först vid 11-12 år innehar en förmåga att tänka hypotetiskt på formellt logiska grunder, inte korrelerar nämnvärt med min studie.

Jag fann även att barn använder sig av förklaringar som är begripliga för barnet vilket Bettelheim presenterar i sin teori om barns relaterbara förklaringar. Winick menar att barn upp till 7 år går igenom olika faser i fantasins utveckling där slutfasen innebär att gränser etableras men inte alltid behöver vara definitiva, vilket även jag fann. Realitetsbegreppet hos barnet växer således i takt med åldern. Jag fann vidare att Rydins påstående att fantasin utvecklas allteftersom stimulansen ökar, korrelerade med min studie. Filmerna stimulerar barnens kreativa förmåga och fantasin används som en utvidgning där nya idéer skapas och fantasifulle förklaringar produceras. Jag insåg att nya och okända företeelser som inte passar in i deras existerande kognitiva mönster förklaras på ett subjektivt sätt med hjälp av fantasi. Rubinsteins påstående att barn saknar kritiska förmågor som skapar insikt, vilket leder till att de fyller ut kunskapsluckorna med fantasi, överensstämmer med mitt resultat. Även Berefeldt menar att fantasin utvecklas när det inte finns några givna svar. Fantasin är alltid aktiv och beror på graden av medvetenhet. Jag håller däremot inte med Rubinsteins påstående att barns fantasifulle förklaringar bör ses som en indikation på bristande kunskap utan här tror jag istället att barnen innehar andra referensramar och kunskapssystem än vuxna.

8.2 Resultatdiskussion

Jag inleder med att betona att samtliga respondenter tyckte att diskussionsfrågorna jag presenterade ”inte var riktigt normala”. Det tog lång tid för barnen att svara och de tänkte under en utdragen tidsperiod innan de visste vad de själva hade för uppfattning. Många av barnen frågade om flera gånger och sa att de inte förstod vad jag ville eller menade. Några väntade även på samtycke från mig i diskussionerna. Exempelvis sade en pojke efter att han hade svarat att alla kan bli trollkarlar om man bara vill, *eller?* Vissa av respondenterna sade till och med att de tyckte att diskussionsämnena var svåra. Eftersom diskussionsämnena för mig är långt ifrån svåra, gav detta mig en tankeställare. Jag tror inte att man pratar särskilt ofta om det magiska tänkandet och det är nog heller inte så vanligt att man frågar barnen direkt utan omvägar. Jag upplevde barnen som ovana att diskutera magiska gränsdragningar och många gånger fick barnet en tankeställare efter mina diskussionsämnen, trots att jag inte påverkat barnet annat än tagit upp dessa företeelser till ytan.

En annan viktigt aspekt som bör belysas är den starka ”pinsamhetsstämpel” jag upplevde fanns hos barnen. Barnen verkade tycka att det var pinsamt att erkänna att man trodde på spöken, häxor, änglar eller andra magiska företeelser. Många av barnen ville betona att de ting man tror på när man är liten tror man inte längre på när man är stor. Eftersom dessa barn är ”stora barn” och inga småbarn, tror jag att denna stämpel påverkade barnens svar.

Jag anser det angeläget att också behandla tolkningsproblematiken. Det är omöjligt för mig att veta exakt vad barnen menar eftersom jag många gånger inte får tydliga förklaringar trots att jag frågar om. En förklaring kan betyda en sak för mig och en annan för barnet. Exempelvis kan jag tolka svaret från den 11-åriga flickan som pratade om trollspön helt annorlunda än vad hon har avsett. Hon sade att ”det är klart att det finns trollspön men det händer inget”. Detta svar kan tolkas som att hon är säker på att det finns trollspön men att de inte är magiska utan till exempel kan köpas på Buttricks eller så menar hon att hon tror på existensen av trollspön men att det hittills aldrig hänt något magiskt när hon använt dem. Det finns mängder av tolkningar som kanske inte alls fångar upp det som barnet egentligen menade.

När man har barn som respondenter bör man också ta hänsyn till tidpunkten för intervjuerna. Vissa tillfällen under dagen lämpar sig bättre för en intervju än andra. Det är lättare att motivera och engagera ett barn som inte känner sig trött, hungrigt eller avbrutet. Detta har jag tagit i beaktande men det var inte alltid lika lättgenomförbart i intervjusituationerna, då familjernas planering många gånger är minutiös. Jag kände också i efterhand att det var en av de mest betydelsefulla aspekterna. Ett exempel på detta var när en av mina respondenter skulle prata med mig efter att ha spelat en fotbollsmatch. Pojkens lag hade förlorat matchen med 10-0 och detta påverkade hans motivation mycket. Han var trött, besviken och långt ifrån upplagd att prata om magi.

Jag skrev tidigare att det också är viktigt att skapa en trygg miljö för barnet om intervjun ska ge ett så bra resultat som möjligt, vilket jag tänkte på under intervjuerna. Jag har även försökt tänka på hur lyhörda och lättpåverkade barn är i en intervjusituation. Barnet anstränger sig ofta för att ta reda på vad den vuxne är ute efter. Därför har jag, efter varje intervju, repeterat respondenternas svar så att de haft tillfälle att invända eller instämma samt förtydliga oklarheter. Jag lade således fokus på barnens svar och eventuella åsikter om misstolkningar och mindre på min vuxna roll som forskare.

8.3 Slutsats

Min slutsats är att det som barn tror på eller inte tror på är beroende av deras intresse och den familj som de växer upp i och präglas av. Det magiska tänkandet verkar inte vara åldersbundet, utan en individuell process som grundar sig på sociala premisser. Sammantaget visar denna studie att barns tro är långt ifrån konstant och generell utan den utgår ifrån varje enskild individ. Tro på det magiska kan inge hopp och möjligheter som i sin tur inger spänning, kärlek eller trygghet vilket kan förklara varför vissa barn har kvar mer av det magiska tänkandet än andra då de kanske behöver det mer än andra.

Svaret på min fråga hur barns magiska tänkande ser ut i åldrarna 8-13 år är således beroende på vem det handlar om. Sagovärldar kan vara belägna långt borta i en annan tid och verklighet som inte alltid passar in i vuxenvärldens kontext och det kan vara svårt som barn att anpassa sig till vuxenvärldens normer utan att bli påverkad. Detta utesluter emellertid inte att det magiska tänkandet hos barn i åldrarna 8-13 år kan uppehållas en tid innan magin lämnas för ett mer realistiskt seende.

8.4 Kritisk granskning

Inom kvalitativa studier är det forskarens uppfattning och tolkning av informationen som står i förgrunden. Forskaren är det främsta instrumentet för både insamling och analys av information. Forskaren bär alltid med sig en viss förståelse som påverkar den studie som görs. Mina tolkningar kan därför inte garantera objektivitet så till vida att om någon annan skulle genomföra samma studie skulle han/hon komma fram till samma resultat.

För att nå hög validitet ställs stora krav på öppenhet och ärlighet från forskarens sida gällande studiens genomförande och rapportering. Jag har strävat efter att så noggrant som möjligt dokumentera forskningsprocessens steg för att läsaren ska kunna förstå hur jag kommit fram till mina slutsatser. Jag har även försökt tydliggöra mina värderingar för att läsaren ska kunna bedöma resultatens trovärdighet.

Reliabiliteten bygger på antagandet att det finns en verklighet som kommer ge samma resultat vid upprepade studier. Mina resultat är beroende på hur de jag intervjuat svarat och hur jag har tolkat deras svar. Då människan inte är statisk kan svaren komma att bli annorlunda vid en upprepade studie.

När det gäller studiens allmängiltighet bör hänsyn tas till att min studie endast omfattar ett fåtal intervjuer. Jag har endast genomfört tio intervjuer med representanter för min målgrupp och när intervjuer genomförs i sådan begränsad omfattning finns det alltid skäl att misstänka att utfallet skulle ha blivit annorlunda om fler intervjuer genomförts. Det som framkommit i intervjuerna är endast tio barns åsikter och det går således inte att dra slutsatsen att de delas av samtliga barn. Så länge man är medveten om att resultaten som kommit fram inte är generella, behöver det inte orsaka något problem.

Mitt val av avgränsning kan vidare ha påverkat de slutsatser jag dragit. Jag är således medveten om att de svar jag erhållit inte på något sätt ger en allomfattande bild av barns tänkande, men det har heller inte varit min intention.

Urvalet av intervjupersoner har i alla undersökningar en stor betydelse. Det tål att poängtera att studien troligtvis hade blivit en annan om jag använt mig av andra barn. Om emellertid urvalet består av fel personer kan det resultera i att studien förlorar sitt värde. Eftersom det är omöjligt att bedöma barn utifrån rätt eller fel har jag gjort det valet att jag visar upp ett urval

av åsikter från tio utvalda barn. Det finns inga korrekta eller felaktiga intervjupersoner i mitt sammanhang då jag enbart ämnar uppvisa barns tänkande som aldrig kan generaliseras.

8.5 Förslag till fortsatt forskning

Denna studie har varit mycket intressant och givande på många sätt. Förslag till vidare forskning skulle kunna vara att göra en studie med fler barn och således få ett större material att dra slutsatser ifrån. Det skulle även vara intressant att undersöka det magiska tänkandet i förhållande till kön och kultur, eftersom det framkom i min studie att det kan finnas könsskillnader likaväl som kulturella skillnader. Jag skulle vilja undersöka samma forskningsområde men gå djupare in på barnens familjesituation, uppväxtmiljö, kultur samt kön. Ett annat forskningsområde är att undersöka om litteraturen som filmerna baseras på, påverkar barnets magiska tänkande.

Referenser

Litteratur

Red. Berefeldt Gunnar, *Den barnsliga fantasin*, Centrum för barnkulturforskning: Stockholms universitet, 1993.

Bettelheim, Bruno, *Sagens förtrollade värld: folksagornas innebörd och betydelse*, Stockholm: Norstedt, 1989.

Cederborg Ann-Christin, *Barnintervjuer - vägledning vid utredningsarbete*, Stockholm: Liber AB, 2000.

Davies, Máire Messenger, *Fake, fact, and fantasy: children's interpretations of television reality*, Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates, 1997.

Doverborg E & Pramling Samuelsson I, *Att förstå barns tankar- metodik för barnintervjuer*, Stockholm: Liber AB.

Ejvegård Rolf, *Vetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur, 1996.

Red. Ewald Stefan, *Religionslexikonet*, 2 rev. uppl., Stockholm: Bokförlaget Forum, 2006.

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, Vetenskapsrådet 1990/2002.

Gilje N & Grimen H, *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Göteborg: Daidalos AB, 1995.

Harris M. & Butterworth G., *Developmental psychology: a student's handbook*, Psychology Press Ltd, 2002.

Holme I M & Solvang B K, *Forskningsmetodik - om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund: Studentlitteratur, 1991.

Hällström Catharina, "Etiska överväganden när barn är informanter samt vid tolkning av barns utsagor", Centrum för barnkulturforskning: Pedagogiska institutionen: Stockholms universitet, 2005.

Löfdahl Annica, *Förskolebarns lek: en arena för kulturellt och socialt meningsskapande*, Karlstad Universitet: Institutionen för utbildningsvetenskap, 2002.

Red. Marander-Eklund L., Illman R., Henriksson B., *Metodkompassen - kulturvetarens metodbok*, Åbo: Åbo Akademi, 2004.

Montgomery Heather, *Public vice and private virtue*, Cambridge university, 1997.

Møhl B. & Schack M., *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi*, Stockholm:Gidlund, 1981.

Nationalencyklopedin tolfte bandet, Höganäs: Bra Böcker AB, 1993

Nordenfelt, Lennart, *Kunskap-värdering-förståelse introduktion till humanvetenskapernas teori och metod*, Stockholm: Liber AB, 1982.

Piaget Jean, *Barnets själsliga utveckling*, Stockholm: Norstedts akademiska förlag, 2006.

Repstad Pål, *Närhet och distans - kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur, 1993.

Thurén Thorsten, *Vetenskapsteori för nybörjare*, Stockholm: Liber AB, 1991.

Trost Jan, *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur, 1997.

Singer, Jerome, *Daydreaming and fantasy*, London: Allen & Unwin, 1975.

Singer Jerome, *The child's world of make-believe: experimental studies of imaginative play*, New York, 1973.

Sjöström Ulla, "Hermeneutik- att tolka utsagor och handlingar", 1994, s.80, Ur Kompendium 2 fortsättningskurs i Barnkultur Stockholms universitet.

Trost Jan, *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur, 1997.

Wedin L. & Sandell R., *Psykologiska undersökningsmetoder: en introduktion*, Lund: Studentlitteratur, 2004.

Winick, Mariann Pezzella, *The television experience : what children see*, Beverly Hills: Sage, 1979.

Övriga referenser

Artiklar

Dahlquist Ulf, "Fantasy lockar och förför", GöteborgsPosten, 2006-02-15.

Ritchey Tom, "Analys och syntes. Om vetenskaplig metod, baserad på en studie av Bernhard Riemann", artikel från Svenska Morfologiska sällskapet, 1991.

Intervjuer

Intervjutillfällen: fem

Respondenter: 10 barn varav sex pojkar och fyra flickor

Barnen intervjuades följande datum: 21/4 2006, 23/4 2006, 24/4 2006, 25/4 2006 samt 29/4 2006.

Intervjuplats: Artillerigatan 33, Stockholm

Materialet är transkriberat i mp3 filer och finns i författarens ägo.

Internet

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, 2006-05-29, tidpunkt: 15.07.

www.imdb.com, 2006-04-18, tidpunkt: 20.00.

<http://www.telgefoto.se/reportage/gavletidningar.pdf>, 2006-05-19, tidpunkt: 20.00.

<http://harrypotter.se.warnerbros.com/home.html>, 2006-09-20, tidpunkt: 20.13.

<http://disney.go.com/narnia/>, 2006-09-20, tidpunkt: 19.40.

Omnämnda filmer

Harry Potter och den flammande bägaren, Dir. Mike Newell, Warner Brothers, 2005.

Berättelsen om Narnia: Häxan och Lejonet Dir. Andrew Adamsson, Walt Disney Pictures & Walden Media, 2005.

Star Wars: Episode III - Revenge of the Sith, Dir. George Lucas, Lucasfilm, 2005.